

a&ofondsgrafimediabranche

Grafimediabranche
Economische ontwikkeling
2019 en 2020
(met cijfers over de coronacrisis)

Colofon

Opdrachtgever: A&O Fonds Grafimediabranche

Uitvoering en uitgave: GOC

Auteur: Drs. Jos Teunen

© GOC, maart 2021

Contactgegevens:

GOC

Postbus 347, 3900 AH Veenendaal

Telefoon: 0318 - 53 91 11

E-mail: info@goc.nl

Internet: www.goc.nl

Bronvermelding:

“Grafimediabranche economische ontwikkeling 2019 en 2020. GOC, Veenendaal, maart 2021.”

De informatie in deze publicatie is volledig gebaseerd op officiële bronnen uit CBS Statline, UWV Databank en publicaties, en GOC survey onderzoek onder grafische bedrijven. Bij alle cijfers zijn de bronnen vermeld. Alle informatie is met de grootste zorgvuldigheid verzameld, bewerkt en gepresenteerd. Overname van gegevens uit deze publicatie is toegestaan met bronvermelding.

Inhoud

Samenvatting	7
1. Coronacrisis 2020	11
2. Bedrijven	14
3. Oprichtingen, fusies en overnames, opheffingen, faillissementen en bedrijfsleeftijd	16
4. Werkgelegenheid en werkloosheid	21
5. Omzet	24
6. Import en export	27
7. Producentenprijzen	31
8. Financiële gegevens	32
9. Investerings	39
10. Conjunctuurbeeld van ondernemers	40

Samenvatting

De cijfers in deze rapportage kunnen ingedeeld worden naar de volgende vijf hoofdonderwerpen:

1. De gevolgen van de coronacrisis voor de branche (hoofdstuk 1);
2. De samenstelling en ontwikkeling van bedrijven en de werkgelegenheid (hoofdstuk 2 t/m 4);
3. De ontwikkeling van de omzet en de prijzen (hoofdstuk 5 t/m 7);
4. De financiële resultaten en investeringen (hoofdstuk 8 en 9);
5. Het beeld dat ondernemers hebben van de economische conjunctuur (hoofdstuk 10).

1. Gevolgen van de coronacrisis

De omzetcijfers in 2020 laten een sterke terugval zien in zowel de industrie als de grafimediabranche. De terugval in de grafimediabranche was al zichtbaar voordat er sprake was van coronamaatregelen. Dit was het gevolg van de lange termijn structurele krimp in de branche. De impact van de coronamaatregelen komen daar bovenop. Verder blijkt dat de grafimediabranche extra getroffen wordt door de lockdown in de horeca, de theaters en musea en de evenementenbranche. Dit zijn voor grafische ondernemers belangrijke opdrachtgevers van drukwerk.

De coronacrisis werkt nog niet of nauwelijks door in het aantal faillissementen en werkloosheid in de branche. Het aantal faillissementen en de instroom in de ww zijn in 2020 wel licht toegenomen, maar niet sterk. Onduidelijk is of aan deze situatie in de loop van 2021 een eind komt. De algemene verwachting is dat het aantal faillissementen en de werkloosheid in geheel Nederland en ook in de grafimediabranche zal gaan toenemen.

2. Bedrijven en werkgelegenheid

Het totaal aantal bedrijven en de totale werkgelegenheid nemen al langere tijd af en de verwachting is dat dit zich voorlopig ook zal voortzetten. De teruggang is het grootst onder de middelgrote en grotere bedrijven, waardoor de gemiddelde bedrijfsgrootte eveneens afneemt. Het aantal eenmanszaken is redelijk stabiel. De teruggang in bedrijven dan wel vestigingen vindt, met uitzondering van Zeeland, in alle provincies plaats maar is in absolute aantallen het grootst in de provincies Noord- en Zuid-Holland. Verhoudingsgewijs vindt de teruggang het sterkst plaats in de provincie Flevoland. Het aantal nieuw opgerichte bedrijven, voornamelijk eenmanszaken, is eveneens sterk teruggelopen. Tijdens de ergste jaren van de economische crisis, 2010-2013, nam het aantal fusies en overnames sterk toe. In 2017 is dit weer tot een veel lager niveau teruggezakt. De werkgelegenheid onder zowel werknemers als zelfstandigen loopt eveneens terug. Het aandeel van zelfstandigen binnen de totale werkgelegenheid neemt echter toe. De werkloosheid binnen de branche daalde tot begin 2020 snel. Enerzijds omdat de instroom in de ww terugloopt, anderzijds omdat een groot deel van de instroom inmiddels geen aanspraak meer op de ww kan maken. Uit UWV-rapportages over 2016 blijkt dat 31,3% van de grafische uitstroom uit de ww werkherleving betref en 39,7% het bereiken van de maximale uitkeringsduur. Wel vonden door het aantrekken van de arbeidsmarkt grafische werklozen in de afgelopen jaren weer gemakkelijker een baan. Vanaf de coronacrisis neemt de werkloosheid in de branche weer licht toe naar 6,9% eind 2020. Volgens overeenkomstige berekening is dit percentage voor geheel Nederland eind 2020 3,6%, bijna twee maal zo laag.

Voor het eerst is in dit rapport in kaart gebracht welke nevenactiviteiten grafische bedrijven verrichten, en welke grafische nevenactiviteiten bedrijven buiten de grafimediabranche verrichten. Deze informatie is in kaart gebracht uit een open-databestand van de kamers van koophandel. Bedrijfsgegevens zijn daar geanonimiseerd opgenomen. Uit de inventarisatie blijkt dat veel grafische bedrijven zichzelf ook (deels) als reclamebureau presenteren (12%), en 5% heeft een eigen uitgeverij. Buiten de grafimediabranche zijn 1.464 bedrijven die een grafische nevenactiviteit uitoefenen. Veelal gaat het om kleine bedrijfjes die iets doen aan drukwerk, prepress- en bindwerkzaamheden.

Uit het KvK-bestand is verder berekend wat de bedrijfsleeftijd van grafische bedrijven is onder hun huidige eigenaren, en hoeveel bedrijven in hun geschiedenis van eigenaar zijn gewisseld. Hieruit blijkt dat van alle huidige grafische bedrijven 41% eerder van eigenaar wisselde. Ook blijkt dat de grafische branche een lange historie kent. Het oudste bedrijf is 750 jaar geleden gevestigd. Het ging om een kerkgenootschap. Voor de hand liggend omdat in de middeleeuwen het schrijven en uitgeven van boeken bijna altijd door kloosters werd gedaan.

3. Omzet en prijzen

De omzet in de grafimediabranche loopt structureel terug. Dat geldt zowel voor de totale omzet als de omzet voor de binnenlandse markt. Oplevingen zijn sporadisch en slechts tijdelijk van aard. Vergeleken met de totale industrie reageert de grafimediabranche veel minder op een opleving van de economische conjunctuur, terwijl dit wel duidelijk het geval is met de totale industrie. 2018 was een goed jaar voor de Nederlandse economie, waar de industrie volop van profiteerde. Voor 2020 werd een toename van de koopkracht verwacht waardoor de consumentenbestedingen op de binnenlandse markt zouden groeien. Vroeger profiteerde de grafische industrie daar sterk van, hetgeen zichtbaar werd in de omzetgroei en toename van de werkgelegenheid. De grafische industrie reageerde altijd wel iets vertraagd op een economische opleving, maar groeide daarna wel sterker dan de gehele industrie. Sinds de opkomst van digitale communicatiemiddelen midden jaren negentig is deze samenhang voor de grafische industrie doorbroken. Dit verklaart de trendbreuk bij de grafimediabranche terwijl deze wel zichtbaar blijft voor de gehele industrie. In 2016 was sprake van een kortstondige opleving die echter niet doorzette in de jaren daarna. De omzet over alle maanden van het jaar ligt voortdurend onder het niveau van dat in voorgaande jaren. Vooral de binnenlandse omzet van de grafimediabranche daalt sterk.

De terugloop in de omzet is ook goed af te lezen in de jaarlijks dalende volumes papierverbruik in de grafische industrie. Uit cijfers over de binnenlandse afzet van grafisch papier door de Nederlandse papier- en kartonfabrikanten, blijkt eveneens een sterke terugloop van grafisch papier, terwijl dit niet het geval is bij verpakkingspapier en -karton. Wellicht dat de VNP volumecijfers niet de gehele handel in grafisch papier omvatten, maar de trend is wél heel duidelijk. Deze ontwikkeling geldt voor de branche in zijn geheel, maar voor individuele bedrijven kan de situatie sterk afwijken.

De export van grafische producten was in 2016 uitzonderlijk hoog, waarvan ook een deel van de Nederlandse grafische bedrijven heeft geprofiteerd. In 2017 is deze export ook nog hoog maar toch minder dan in 2016. In 2018 valt de export nog verder terug. De omzet van grafische producten, waarbij alleen gerekend wordt met de waarde van goederen ongeacht de branche die deze waarde heeft toegevoegd, is in 2017 wel toegenomen. Ruim een derde van de export van grafische producten bestaat uit doorvoerhandel, maar ook de export van in Nederland geproduceerde grafische producten is in 2018 gegroeid. De belangrijkste handelslanden zijn België en Duitsland.

Het beland van het Verenigd Koninkrijk is sterk afgenomen. Voor de import van drukwerk uit het buitenland worden oost-Europese landen belangrijker. De import uit China wisselt per jaar, maar lijkt niet veel sterker te worden. Een belangrijk deel van de import én de export bestaat uit boeken. Ook op de binnenlandse markt zit de verkoop van fysieke boeken al weer enige jaren in de lift.

De prijzen voor drukwerk hebben zich in 2018 en 2019 gunstig ontwikkeld, maar ook de inkooprijzen voor papier zijn gestegen. Met name de prijzen voor drukwerk voor de binnenlandse markt zijn nog steeds onder het niveau van 2015 en daarvoor. De prijzen van drukwerk op de buitenlandse markt zijn daarentegen wel toegenomen in deze periode. In 2020 zien we de verkoopprijzen voor de grafmediabranche echter weer dalen.

4. Financiële resultaten en investeringen

De netto winstmarge, die berekend is op brancheniveau op basis van de posten uit de resultatenrekening en de balans over alle grafische bedrijven, is in 2018 4,4% geweest. Dit is een verbetering ten opzichte van 2017 (3,5%). De jaren daarvoor was dit met uitzondering van 2014 veel lager. In 2013 was de netto winstmarge zelfs negatief. Nog niet bekend is of de wat betere score in 2017 en 2018 zich heeft doorgezet in 2019. De debt ratio van het totale vermogen is in 2017 gestegen naar 75,9%, en dat is ongeveer gelijk gebleven in 2018. Dit betekent dat gemiddeld driekwart van het vermogen door vreemd kapitaal is gefinancierd. De totale investeringen in materiële vaste activa, waaronder het machinepark, zijn in 2019 opnieuw gestegen. Als investeringsmotief vindt er een verschuiving plaats van vervanging naar uitbreiding van apparatuur. Investeringen met als doel efficiencyverbetering liepen in 2019 terug.

Grafmediabedrijven houden innovaties graag zoveel mogelijk in eigen hand. Slechts een klein deel (12%) geeft aan bij innovaties samen te werken met leveranciers, klanten en externe specialisten (adviseurs). Het samen met collegabedrijven innovaties aanpakken komt ook slechts incidenteel voor.

5. Conjunctuurbeeld ondernemers

Op acht onderwerpen wordt een indruk van de conjunctuur in de branche gegeven op basis van het beeld dat ondernemers daarvan hebben. Per kwartaal wordt over 2017 t/m 2020 hun mening over deze onderwerpen in beeld gebracht. Meest opvallend bij alle onderwerpen is dat tot 2020 de grootste groep bestaat uit ondernemers die aangeven dat de omstandigheden voor hun bedrijf niet zijn veranderd. Het gevoel dat de economie in Nederland sterk in de lift zit wordt dus binnen de grafmediabranche niet zo gevoeld. Uiteraard is dit in 2020 anders.

Over de bezettingsgraad, de productiecapaciteit en de ervaren belemmeringen treden er over de vier kwartalen in elk jaar veel minder verschillen op dan over het productieverloop, de omzet en de orderontvangst. Dat is verklaarbaar omdat de omzet ook structureel sterk wisselt over de kwartalen en maanden van het jaar. Kwartalen zouden dan ook in eerste instantie vergeleken moeten worden met overeenkomstige kwartalen van eerdere jaren. Het grilliger beeld bij productieverloop, omzet en orderontvangst is dus een natuurlijk patroon. Verder komt het patroon bij productieverloop, omzet en orderontvangst ook onderling sterk overeen, en dat is ook volgens verwachting. De bezettingsgraad bij grafische bedrijven ligt volgens de ondernemers vóór de coronacrisis tussen 70 en 75%. In de tweede helft van ieder jaar verbetert de bezettingsgraad om daarna weer terug te vallen. Over een langere periode van 30 jaar is de bezettingsgraad structureel gedaald van

gemiddeld 85% naar 74%. Deze verandering heeft zich in tien jaar voltrokken tussen 1999 en 2009. Aan de structurele daling kwam een eind omdat vanwege de economische crisis veel bedrijven hun activiteiten beëindigden en niet door het groeien van de omzet. In 2020 valt de bezettingsgraad over alle kwartalen sterk terug.

In 2019 neemt het aandeel bedrijven dat belemmeringen ervaart geleidelijk af. In 2020 neemt het weer fors toe. Als belangrijkste belemmering wordt nog steeds, en in toenemende mate, een onvoldoende vraag uit de markt genoemd. In de afgelopen jaren groeide tevens het aandeel bedrijven dat een gebrek aan (geschoolde) arbeidskrachten als belangrijkste belemmering zag. In 2020 is dit weer een stuk minder hun grootste zorg. Bedrijven hebben minder moeite met hun concurrentiepositie. In de eerste helft van 2018 vonden meer bedrijven dat hun concurrentiepositie was verbeterd dan verslechterd. In de tweede helft van 2018 verslechtert deze balans echter weer, en blijft daarna ook bijna voortduren negatief.

Het totaalbeeld over 2019 laat voornamelijk een negatief saldo tussen optimistische - en pessimistische bedrijven zien. Dit negatieve saldo is met name zichtbaar bij het economisch klimaat en de orderontvangst. Op alle aspecten van de economische conjunctuur laat het totaalbeeld van 2020 een sterke verslechtering zien.

1. Coronacrisis 2020

De coronacrisis in 2020 heeft een grote invloed gehad op de economische ontwikkeling in de grafmediabranche. De omzet in de branche loopt al vele jaren structureel terug, maar de gevolgen van de coronacrisis voor de omzet zijn zeer groot. In onderstaande tabellen worden cijfers gegeven over de gevolgen van de coronacrisis voor de branche op het gebied van de omzet, het aantal faillissementen en de ontslagwerkloosheid. Daarbij wordt een vergelijk gemaakt met de ontwikkeling in de totale industrie.

Omzet

De omzet in de grafmediabranche liep in januari 2020 al terug ten opzichte van dezelfde maand in 2019 (tabel 1). In deze maand waren de gevolgen van de coronacrisis nog niet aan de orde. De cijfers voor de totale industrie laten voor januari een groei zien van 2,4% ten opzichte van januari 2019, terwijl de grafmediabranche een krimp van -4,8% liet zien. De krimp in januari 2020 is voor de grafmediabranche dus volledig toe te schrijven aan de structurele lange termijn teruggang, en nog niet aan de coronacrisis. Vanaf februari slaat de groei in de industrie plotseling om naar een krimp in de export van producten (-2%). In de grafmediabranche slaat de exportgroei van 4,2% in januari eveneens om in een forse krimp van -9,5%. De omzet op de binnenlandse markt is voor de grafmediabranche dan nog een structurele krimp van bijna 10%.

Tabel 1. Maandelijks omzetontwikkeling totale industrie en grafmediabranche in 2020

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	KW1	KW2	KW3	KW4
totale industrie																
A. Indexcijfers (2015=100)																
- Totale omzet	103,4	99,7	105,2	87,1	85,6	95,6	95,4	87	102,8	100,1	100,6	102,1	102,8	89,4	95,1	100,9
- Omzet binnenland	105,2	101,6	107,4	91,9	88,6	97,4	98,5	85,8	102,2	102,6	103,2	106	104,7	92,7	95,5	103,9
- Omzet buitenland	102,3	98,6	103,9	84,3	83,9	94,5	93,7	87,7	103,1	98,6	99,1	99,9	101,6	87,6	94,8	99,2
B. Procentuele ontwikkeling t.o.v. overeenkomstige maand in 2019																
- Totale omzet	2,4%	-1,0%	-6,1%	-19,0%	-21,3%	-8,3%	-6,8%	-11,8%	-5,4%	-8,7%	-6,2%	-6,8%	-1,7%	-16,3%	-7,9%	-7,2%
- Omzet binnenland	3,6%	0,8%	-4,3%	-17,5%	-22,5%	-8,8%	-9,2%	-9,7%	-4,5%	-9,0%	-6,1%	-2,3%	-0,1%	-16,4%	-7,7%	-5,8%
- Omzet buitenland	1,6%	-2,0%	-7,2%	-19,9%	-20,6%	-7,9%	-5,3%	-13,0%	-5,9%	-8,5%	-6,3%	-9,3%	-2,7%	-16,3%	-8,0%	-8,0%
grafische industrie																
A. Indexcijfers (2015=100)																
- Totale omzet	84,8	80,9	83,6	55,2	67,9	77,9	75,6	69,3	83,5	83,9	90,7	103,3	83,1	67,0	76,2	92,6
- Omzet binnenland	73,2	72,1	81,1	59,1	64,0	75,0	69,2	64,4	77,7	77,8	82,8	90,2	75,5	66,0	70,4	83,6
- Omzet buitenland	111,4	101,1	89,4	46,2	76,9	84,6	90,3	80,7	96,8	97,9	108,9	133,3	100,6	69,2	89,3	113,4
B. Procentuele ontwikkeling t.o.v. overeenkomstige maand in 2019																
- Totale omzet	-4,8%	-9,7%	-17,9%	-43,2%	-32,0%	-17,7%	-12,8%	-11,4%	-9,6%	-14,9%	-11,7%	-1,4%	-11,1%	-31,1%	-11,3%	-9,2%
- Omzet binnenland	-9,9%	-9,8%	-11,8%	-34,4%	-29,5%	-14,6%	-11,0%	-11,4%	-7,7%	-14,3%	-6,8%	-2,4%	-10,6%	-26,2%	-9,9%	-7,8%
- Omzet buitenland	4,2%	-9,5%	-28,2%	-59,3%	-36,5%	-23,4%	-15,9%	-11,4%	-13,0%	-15,9%	-19,1%	0,1%	-12,0%	-39,8%	-13,6%	-11,5%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

Vanaf maart is de invloed van de coronamaatregelen op zowel de buitenlandse als de binnenlandse markt duidelijk zichtbaar. Bij de totale industrie is de krimp dan al fors, maar in de grafmediabranche krimpt zowel de buitenlandse afzet (-28,2%) als de binnenlandse afzet (-11,8%) dan al veel sterker. De situatie verergert in april in extreme mate. De krimp in de totale industrie is dan -19% en in de grafische industrie -43,2%. Daarbij krimpt vooral de export extreem. Voor de totale industrie met -19,9% en voor de grafmediabranche met -59,3%. Daarna verbeteren deze cijfers langzaam iedere maand, maar blijven sterk negatief. In oktober verslechteren de

omzetcijfers opnieuw. Pas in december treedt er opnieuw een verbetering op, maar ten opzichte van 2019 blijven de omzetcijfers negatief. Duidelijk is te zien dat over de gehele tijdreeks van de coronacrisis de grafimediabranche sterker door de coronacrisis wordt getroffen dan de totale industrie. Dit komt omdat de gevolgen van de coronacrisis voor de grafimediabranche bovenop de structurele teruggang komen, en omdat de grafimediabranche meer afhankelijk is van opdrachten vanuit sectoren die door de lockdown juist stilgelegd zijn, zoals de musea, de horeca en de evenementensector. De structurele krimp van de grafimediabranche en de sterkere gevolgen van de coronacrisis zijn te zien in tabel 2 waar de omzetcijfers over een langere tijdreeks worden gegeven.

Tabel 2. Jaarlijkse omzetonwikkeling totale industrie en grafimediabranche: 2005-2020

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
totale industrie																
A Indexcijfers (2015=100)																
- Totale omzet	76,9	89,7	96,9	102,4	81,6	90,4	103,5	103	102,5	102,1	100	97,8	104,8	110,6	105,9	97,0
- Omzet binnenland	87	102,9	110,7	119,5	99,5	103,5	115	115,4	110,5	108,1	100	97,6	102	110,2	107,4	99,2
- Omzet buitenland	71,5	82,5	89,5	93	71,2	83,3	97,5	96,6	98,7	98,8	100	98	106,3	110,9	105	95,8
B. Procentuele ontwikkeling t.o.v. overeenkomstige maand in 2019																
- Totale omzet	5,1%	16,6%	8,1%	5,7%	-20,3%	10,8%	14,4%	-0,4%	-0,5%	-0,4%	-2,0%	-2,2%	7,1%	5,6%	-4,3%	-8,3%
- Omzet binnenland	4,4%	18,3%	7,6%	7,9%	-16,7%	4,0%	11,1%	0,3%	-4,2%	-2,2%	-7,5%	-2,4%	4,6%	8,0%	-2,5%	-7,6%
- Omzet buitenland	5,7%	15,3%	8,5%	3,9%	-23,4%	17,1%	17,0%	-0,9%	2,1%	0,1%	1,2%	-2,0%	8,6%	4,2%	-5,3%	-8,7%
grafische industrie																
A Indexcijfers (2015=100)																
- Totale omzet	149	150,7	158	153,3	140,1	132,8	130,4	116,6	114,9	106,8	100	107,2	100,1	97,5	94,6	79,7
- Omzet binnenland	190	191,1	194,6	185,6	166,6	152,9	146,4	125,3	120,8	109,7	100	98,8	92,1	90,1	85,7	73,9
- Omzet buitenland	56	59	74,7	80	80	87,1	93,9	96,9	101,6	100,1	100	126,6	118,7	114,4	115,2	93,1
B. Procentuele ontwikkeling t.o.v. overeenkomstige maand in 2019																
- Totale omzet	-4,8%	1,1%	4,8%	-3,0%	-8,6%	-5,3%	-1,8%	-10,5%	-1,5%	-7,1%	-6,3%	7,2%	-6,6%	-2,6%	-2,9%	-15,8%
- Omzet binnenland	-2,3%	0,6%	1,9%	-4,7%	-10,2%	-8,3%	-4,2%	-14,4%	-3,6%	-9,2%	-8,8%	-1,2%	-6,8%	-2,1%	-4,9%	-13,8%
- Omzet buitenland	-20,1%	5,4%	26,6%	7,1%	-0,1%	9,0%	7,8%	3,3%	4,8%	-1,4%	-0,1%	26,5%	-6,2%	-3,6%	0,7%	-19,1%
Bron: CBS Statline, bewerking GOC																
																© GOC 2021

Faillissementen

Een tweede belangrijke indicator voor de gevolgen van de coronacrisis is het aantal faillissementen. Uit de cijfers van tabel 3 is op te maken dat de sterke reductie van de omzet door de coronacrisis (nog) niet heeft geleid tot een duidelijke toename van het aantal faillissementen binnen de grafimediabranche. Dit beeld komt overeen met het landelijke beeld in Nederland, en wordt toegeschreven aan de steunmaatregelen die de overheid aan getroffen bedrijven geeft (NOW-regeling). Ook veel grafimediabedrijven hebben van deze steunmaatregelen gebruik gemaakt. Pas in de loop van 2021 zal blijken of bedrijven op langere termijn hierdoor financieel overeind zullen blijven. Al hoewel tabel 3 alleen faillissementen geeft van bedrijven en instellingen exclusief eenmanszaken, komt het aantal ook overeen met het totaal aantal faillissementen omdat er in 2020 geen eenmanszaken failliet zijn gegaan.

Tabel 3. Uitgesproken faillissementen grafimediabranche 2016-2020

	Aantal bedrijven en instellingen exclusief eenmanszaken				
	2016	2017	2018	2019	2020
januari	3	4	3	0	2
februari	1	1	3	0	0
maart	3	2	0	0	4
april	4	2	2	5	3
mei	1	6	1	1	4
juni	3	6	5	2	1
juli	2	3	0	3	2
augustus	3	1	0	2	0
september	2	3	0	2	2
oktober	0	2	5	0	1
november	4	2	0	1	0
december	0	2	1	2	0
totaal	26	34	20	18	19
min	1	1	0	0	0
max	4	6	5	5	4
gemiddeld per maand	2,17	2,83	1,67	1,50	1,58

Bron: CBS Statline, bewerking GOC © GOC 2021

Ontslagwerkloosheid

Een derde indicator van de gevolgen van de coronacrisis is de ontwikkeling van de ontslagwerkloosheid (instroom ww). Deze cijfers worden gegeven in tabel 4. Eind 2019 was de ontslagwerkloosheid (ww) voor geheel Nederland 2,8% en voor de grafimediabranche 6,6%. Dat is 2.4 keer zo hoog. Eind 2020 is dit voor de grafimediabranche 6,9% en voor geheel Nederland 3,6%, 1,9 keer zo hoog. Dit betekent dat de werkloosheid in de grafimediabranche wel is toegenomen, maar verhoudingsgewijs minder dan geldt voor geheel Nederland. Deze cijfers voor de branche en voor geheel Nederland zijn overeenkomstig berekend op basis van het aantal verzekerde werknemers aan het eind van 2019. Dit is gedaan omdat (nog) niet bekend is hoeveel verzekerde werknemers er eind 2020 waren.

In tabel 4 zijn voor alle maanden in 2020 de instroom, de uitstroom en het lopend aantal ww-uitkeringen gegeven. De cijfers worden voor iedere maand doorgerekend voor een werkloosheidspercentage, een instroomrisico en een uitstroomkans. De percentages zijn steeds berekend over het aantal verzekerde werknemers aan het eind van 2019. Het werkloosheidspercentage is een verhouding tussen het aantal lopende ww-uitkeringen aan het eind van de maand en het totaal aantal verzekerden eind 2019. Het berekende instroomrisico is een verhouding tussen de instroom in de ww in een maand en het aantal verzekerden. De uitstroomkans is een verhouding tussen de uitstroom uit de ww en het totaal aantal lopende ww-uitkeringen in iedere maand. Het instroomrisico is het hoogst geweest in de maanden april, juli en oktober (0,8%), c.q. 8 op iedere 1.000 verzekerde werknemers. De uitstroomkans is per maand ongeveer tussen 7 à 9 personen op 100 werklozen. De uitstroomkans is sterk afhankelijk van de vraag op de arbeidsmarkt én op de lengte van de opgebouwde uitkeringsrechten. Voor jongeren is het eerste vaak gunstig en het tweede ongunstig. Voor oudere werknemers ligt deze situatie meestal omgekeerd.

Tabel 4. Ontwikkeling aantal ww-uitkeringen grafimediabranche in 2020

	A	B	C	D	A/D	B/D	C/A
	lopend ww	instroom ww	uitstroom ww	verzekerden	werkloos- heid	instroom- risico	uitstroom- kans
	N	N	N	N	%	%	%
januari	1.291	138	161	19.801	6,5%	0,70%	12,5%
februari	1.247	68	112		6,3%	0,34%	9,0%
maart	1.258	127	116		6,4%	0,64%	9,2%
april	1.299	165	124		6,6%	0,83%	9,5%
mei	1.320	138	117		6,7%	0,70%	8,9%
juni	1.365	138	93		6,9%	0,70%	6,8%
juli	1.417	164	112		7,2%	0,83%	7,9%
augustus	1.411	92	98		7,1%	0,46%	6,9%
september	1.370	71	112		6,9%	0,36%	8,2%
oktober	1.390	158	138		7,0%	0,80%	9,9%
november	1.353	76	113		6,8%	0,38%	8,4%
december	1.358	123	118		6,9%	0,62%	8,7%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

2. Bedrijven

Het totaal aantal bedrijven in de branche daalt al jaren en de verwachting is dat deze trend in 2021 zal doorzetten. De daling wordt voornamelijk veroorzaakt door het verminderen van het aantal bedrijven met personeel in dienst. De daling is zowel bij het kleinbedrijf als bij het midden- en grootbedrijf te zien (tabel 5). Het aantal zzp'ers (1wp) is over de tijdsperiode 2010 t/m 2020 het minst teruggelopen (-9,3%). Het aantal bedrijven groter dan 1 persoon liep met 43% terug. Door het minder sterk dalen van het aantal zzp'ers neemt hun aandeel in het totaal aantal bedrijven toe. In 2010 was het aandeel van zzp'ers 43%, begin 2021 is dit aandeel gegroeid naar 55%.

Doordat de werkgelegenheid sterk terugloopt binnen de branche wordt de gemiddelde bedrijfsgrootte kleiner. Deze gemiddelde bedrijfsgrootte is op twee manieren berekend. Enerzijds door het totaal aantal werkende personen te delen door het totaal aantal bedrijven inclusief zzp'ers. De cijfers over het aantal werkzame personen zijn te vinden in tabel 11. Deze gemiddelde bedrijfsgrootte daalde van 9,4 personen in 2010 naar 7,9 personen in 2020. Anderzijds is berekend hoeveel werknemers gemiddeld bij bedrijven werkzaam zijn in 2010 en in 2019. Voor deze manier van berekenen zijn de zzp'ers buiten de telling gelaten. In 2010 werkten er gemiddeld 14,3 werknemers bij het grafische bedrijf, in 2019 was dit teruggelopen tot 13,4 werknemers.

Tabel 5. Ontwikkeling aantal bedrijven grafimediabranche, naar grootteklasse

Tellingen per 1 januari

Jaar	Totaal	Kleinbedrijf				Middenbedrijf			Groot- bedrijf
		1wp	2wp	3-4wp	5-9wp	10-19wp	20-49wp	50-99wp	100+wp
2007	4.040	1.735	665	460	480	340	235	80	45
2008	4.080	1.845	640	460	470	330	225	70	45
2009	4.060	1.860	625	450	470	315	220	75	45
2010	3.835	1.660	685	455	445	290	200	65	40
2011	3.715	1.580	635	450	485	285	200	50	30
2012	3.730	1.660	640	440	470	240	190	50	30
2013	3.595	1.665	610	415	430	215	175	55	30
2014	3.485	1.690	585	385	385	215	155	40	30
2015	3.320	1.635	570	365	345	205	140	35	20
2016	3.235	1.650	560	320	330	190	125	40	20
2017	3.150	1.620	545	325	310	175	120	40	20
2018	3.070	1.625	550	290	270	170	110	40	15
2019	2.965	1.590	530	290	240	160	105	35	15
2020	2.890	1.575	500	270	225	165	100	35	15
2021	2.750	1.505	480	250	220	155	90	35	15

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

Vestigingen

Uitsplitsing van het aantal bedrijven naar provincie wordt niet gedaan op basis van bedrijven maar op basis van vestigingen. Een bedrijf kan meerdere vestigingen op verschillende lokaties hebben. Indien bij regionale uitsplitsing alleen naar bedrijven wordt gekeken dan wordt alleen de vestigingsplaats van het hoofdbedrijf c.q. de Holding geteld. Bij vestigingen worden de verschillende vestigingen van één bedrijf apart naar locatie geteld. In tabel 6 wordt per provincie het aantal vestigingen begin 2010 en 2020 gegeven, daarnaast het aandeel van elke provincie in dat jaar en tenslotte de mutatie in deze 10 jaar in aantal en percentage per provincie.

De provincies met de meeste vestigingen zijn Noord- en Zuid-Holland, daarna Noord-Brabant en Gelderland. Daarin is in de afgelopen 10 jaar geen verandering gekomen. In de provincies Noord- en Zuid-Holland zijn in aantallen de meeste vestigingen verdwenen. Naar verhouding is de teruggang echter het grootst geweest in de provincies Flevoland (-37%) en Groningen (34%). In de provincie Zeeland zijn in de afgelopen 10 jaar juist meer vestigingen bij gekomen. In totaal zijn in deze 10 jaar meer dan 1.000 vestigingen (26%) van alle grafische vestigingen in Nederland verdwenen.

Tabel 6. Vestigingen naar provincie

Provincie	vestigingen		Aandeel		Mutatie 2010-2020	
	2010	2020	2010	2020	N	%
Groningen	145	95	3,4%	3,0%	-50	-34%
Friesland	140	110	3,3%	3,5%	-30	-21%
Drenthe	105	75	2,5%	2,4%	-30	-29%
Overijssel	290	240	6,9%	7,7%	-50	-17%
Flevoland	95	60	2,3%	1,9%	-35	-37%
Gelderland	525	380	12,5%	12,1%	-145	-28%
Utrecht	355	255	8,4%	8,1%	-100	-28%
Noord-Holland	830	575	19,7%	18,3%	-255	-31%
Zuid-Holland	775	570	18,4%	18,2%	-205	-26%
Zeeland	60	70	1,4%	2,2%	10	17%
Noord-Brabant	635	495	15,1%	15,8%	-140	-22%
Limburg	250	185	5,9%	5,9%	-65	-26%
Totaal	4.210	3.135	100%	99%	-1.075	-26%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC © GOC 2021

3. Oprichtingen, fusies en overnames, opheffingen, faillissementen en bedrijfsleeftijd

Oprichtingen

Het totaal aantal oprichtingen van bedrijven is in de afgelopen tien jaar sterk teruggelopen en bestaat voornamelijk en in toenemende mate uit startende zzp'ers. In 2019 en 2020 bestond 90% van de oprichtingen uit zzp'ers terwijl dit in 2010 nog 82% was. Het aantal oprichtingen is in verhouding tot het totaal aantal bedrijven eveneens sterk teruggelopen, van 5% in 2010 naar 3,5% in 2020.

Fusies en overnames

Het aantal fusies en overnames is door de economische crisis toegenomen. In 2010 lag het aantal fusies en overnames op 50, waaronder 5 zzp'ers. Daarna daalt het aantal totdat er in 2016 een nieuwe fusie en overnamegolf komt (45). Daarbij gaat het dan ineens ook om veel kleine bedrijven. Vanaf 2017 is het aantal weer lager, en dat blijft ook in 2020 zo.

Opheffingen en faillissementen

Het aantal opheffingen van bedrijven vormt de krimp in het aantal bedrijven. Het totaal aantal opheffingen bestaat in 2020 voor 83% uit zzp'ers die stopten. In 2007 was dit aandeel van zzp'ers nog 60%. Ook hierin zien we het groeiende aandeel van zzp'ers binnen de branche terug. In totaal stopte in 2020 10% van het aantal zzp'ers hun activiteit.

Het aantal faillissementen wordt vooral bepaald door bedrijven en nauwelijks door zzp'ers. Het aantal faillissementen (excl. eenmanszaken) schommelde voor de crisis rond 2 à 2,5%. In 2010 loopt

het percentage op tot 6,2% en begint de jaren daarna weer te dalen. Het laagste percentage is in 2019 (1,3%). Ook in 2020 verandert dit beeld niet veel. Het aantal blijft met 19 faillissementen opvallend laag.

Faillissementen leiden deels tot opheffingen, deels tot fusies en overnames, en deels tot het zelfstandig voortbestaan van bedrijven. Het aantal en percentage faillissementen zeggen dus alleen iets over de economische conjunctuur binnen een branche, en niet direct iets over de krimp van een branche. Alhoewel faillissementen in de praktijk altijd wel tot krimp in werkgelegenheid leiden.

Bij zowel het aantal oprichtingen als het aantal opheffingen van bedrijven wordt het beeld dus sterk beïnvloed door het groeiend aandeel zzp'ers binnen de branche. Dit betekent dat cijfers in dit opzicht uit elkaar moeten worden gesplitst om een juiste trend te kunnen zien van de ontwikkeling in de bedrijfstak. In het algemeen is het zo dat veel makkelijker gestart én gestopt kan worden als zzp'er dan als bedrijf met personeel in dienst.

Tabel 7. Oprichtingen, fusies en overnames, opheffingen en uitgesproken faillissementen

Jaar	Oprichtingen		Fusies en overnames				Opheffingen				Faillissementen			
	totaal	zzp	totaal	zzp	2-9 wp	≥10 wp	totaal	zzp	2-9 wp	≥10 wp	totaal	zzp	bedrijven	procent
2007	295	210	15	5	5	5	275	165	90	20	51	2	49	2,1%
2008	280	205	20	0	10	5	255	170	70	15	53	2	51	2,3%
2009	255	200	15	0	5	5	330	190	105	35	107	4	103	4,7%
2010	190	155	50	5	15	25	255	175	65	15	139	5	134	6,2%
2011	210	150	40	5	5	25	245	160	65	15	133	4	129	6,0%
2012	180	145	40	5	10	25	235	145	70	15	102	5	97	4,7%
2013	140	110	30	0	10	20	260	170	75	20	94	6	88	4,6%
2014	120	100	35	5	15	10	220	160	40	20	76	5	71	4,0%
2015	140	120	30	5	5	15	200	135	50	15	61	3	58	3,4%
2016	105	85	45	10	20	20	200	145	40	10	27	1	26	1,6%
2017	120	105	15	0	0	10	170	120	40	5	37	3	34	2,2%
2018	125	105	25	5	10	10	190	135	50	5	21	1	20	1,4%
2019	100	90	25	5	10	10	175	125	45	5	18	0	18	1,3%
2020*	100	90	20	0	10	10	200	165	30	5	19	0	19	1,4%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

* Voorlopige cijfers

Uitdraai uit handelsregister KvK

Voor het eerst was het mogelijk een open databestand van de Kamers van Koophandel te analyseren op een aantal bedrijfsgegevens zoals rechtsvorm, hoofd- en nevenactiviteiten, oprichtings- en voortzettings-datum. Hierdoor werd het mogelijk om voor de bedrijven in de graficmediabranche te bepalen welke nevenactiviteiten er verricht worden, en voor de niet-grafische bedrijven welke grafische nevenactiviteiten er verricht worden. Daarnaast werd het mogelijk om vast te stellen hoeveel bedrijven in de loop der jaren voortgezet zijn onder nieuwe eigenaren, en wat de bedrijfsleeftijd in 2020 is onder de huidige eigenaren.

Bedrijfsovername

Tabel 8 geeft een indruk van het percentage grafische bedrijven in 2020 dat in haar bestaan eerder door nieuwe eigenaren werd overgenomen. Van alle grafische bedrijven in 2020 heeft 41% eerder met een overname te maken gehad, 59% heeft nog de oorspronkelijke eigenaar. Uitgesplitst naar rechtsvorm laat zien dat eenmanszaken het minst vaak overgenomen worden (22%). Het meest worden maatschappen en vennootschappen (v.o.f. en c.v.) overgenomen (64%), en b.v.'s in de helft van de gevallen (52%). Opvallend is ook dat grafische afwerkingsbedrijven veel minder vaak wisselen van eigenaar (26%) dan drukkerijen (48%). Ook de meeste prepress- en premediabedrijven worden niet overgenomen, of zijn in hun recenter bestaan nog niet overgenomen.

Tabel 8. Geschiedenis in overnames van alle huidige grafische bedrijven (2020)

	Overname van bedrijf	
	nee	ja
Totaal	59%	41%
Rechtsvorm		
- eenmanszaak	78%	22%
- maatschap, v.o.f. en c.v.	36%	64%
- b.v.	48%	52%
Hoofdactiviteit		
- prepress- en premediabedrijf	69%	31%
- algemene drukkerij	52%	48%
- grafische afwerkingsbedrijf	74%	26%

Bron: KvK Open data set Handelsregister 2020, bewerking GOC/JT

© GOC 2021

Bedrijfsactiviteiten

In tabel 9 worden de hoofd- en de nevenactiviteiten van bedrijven binnen de grafimediabranche uitgesplitst. Bijna 70% van de grafische bedrijven is een drukkerij, grotendeels met een eigen prepress- en nabewerkingsafdeling. De tweede groep wordt gevormd door de gespecialiseerde afwerkingsbedrijven (17,5%) en de derde groep door de prepress- en premediabedrijven (13%). Ongeveer de helft van de grafimediabedrijven (49%) heeft een of twee nevenactiviteiten geregistreerd. Meest voorkomende nevenactiviteit is reclamebureau (12%), en daarna groothandel (6,8%) en uitgeverij (5,1%). Slechts 3,9% van de bedrijven heeft een webshop, 2,6% een winkel en 2,5% doet aan IT/webhosting. Alle overige nevenactiviteiten komen slechts bij een kleine groep bedrijven voor (<50 bedrijven). In de verzamelcategorie 'Overig' komen uiteenlopende incidentele nevenactiviteiten voor, die verder niet zijn gerubriceerd. Wel is de individuele sbi-code bekend van de uitgevoerde nevenactiviteit.

Buiten de grafimediabranche worden ook grafische activiteiten als een nevenactiviteit uitgevoerd. Deze gegevens zijn in tabel 10 in kaart gebracht. In totaal gaat het om 1.464 niet-grafische bedrijven met een en soms twee grafische nevenactiviteit. In de tabel zijn de bedrijven met drukken als nevenactiviteit verder uitgesplitst naar de specialisatie binnen drukwerk. Hieruit blijkt dat de grootste groep zich bezig houdt met "overige drukkerij activiteiten" (582 bedrijven). Daarnaast houden 244 bedrijven zich met het drukken van reclame bezig. In veel gevallen gaat het bij de grafische nevenactiviteiten om kleine bedrijfjes zoals eenmanszaken (61%).

Tabel 9. Hoofd- en nevenactiviteiten van grafische bedrijven

Bedrijven		
Hoofdactiviteit	N	%
- Prepress- en premedia	365	13,3%
- Drukkerij	1.905	69,3%
- Grafische afwerking	480	17,5%
Totaal	2.750	100%
Nevenactiviteiten	N	% van alle bedrijven
- Reclamebureau	334	12,1%
- Groothandel	188	6,8%
- Uitgeverij	139	5,1%
- Webshop	107	3,9%
- Winkel	72	2,6%
- IT/Webhosting	68	2,5%
- Textielveredeling	49	1,8%
- Fotografie	37	1,3%
- Transport	29	1,1%
- Kunst	26	0,9%
- Design/ontwerp	24	0,9%
- Adviesbureau	19	0,7%
- AV-sector	17	0,6%
- Overig	353	12,8%
Bedrijven met nevenactiviteiten	1.348	49,0%

Bron: KvK Open data set Handelsregister 2020, bewerking GOC/.

© GOC 2021

Tabel 10. Grafische nevenactiviteiten buiten de grafimediabranche

SBI-code	Nevenactiviteit	Bedrijven		
		1e nevenactiviteit	2e nevenactiviteit	totaal
1813	Prepress- en premedia	283	33	316
1814	Grafische afwerking	187	101	288
1811/1812	Drukken totaal	669	239	908
<u>Drukken uitgesplitst</u>				
1811	Drukken van dagbladen	11	5	16
18121	Drukken van boeken e.d.	5	2	7
18122	Drukken van formulieren	16	8	24
18123	Drukken van reclame	184	60	244
18124	Drukken van tijdschriften	18	7	25
18125	Drukken van verpakkingen	7	3	10
18129	Overige drukkerij activiteiten	428	154	582

Bron: KvK Open data set Handelsregister 2020, bewerking GOC/JT

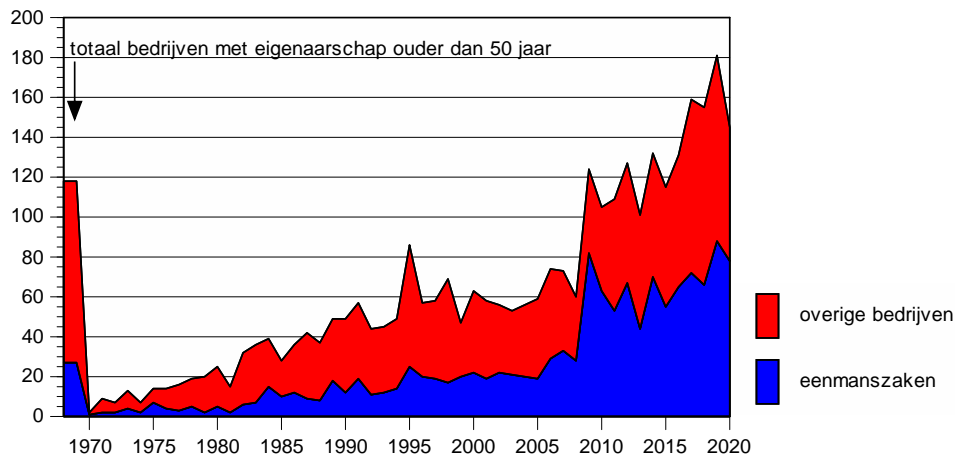
© GOC 2021

Bedrijfsleeftijd

In het handelsregister is de oprichtings- en de voortzettingsdatum van het bedrijf beschikbaar om de bedrijfsleeftijd te berekenen. Daarbij is gekozen om de bedrijfsleeftijd onder de huidige eigenaar als uitgangspunt te nemen. Dit betekent dat voor een deel van de bedrijven de oprichtingsleeftijd ouder kan zijn dan onder de huidige eigenaar berekend. In grafiek 1 is deze bedrijfsleeftijd voor eenmanszaken en overige bedrijven gestapeld weergegeven. Dit betekent dat daarmee tevens de bedrijfsleeftijd van alle bedrijven zichtbaar wordt. Vanaf 1970 wordt per jaar het aantal bedrijven weergegeven. Gerekend vanaf het peiljaar 2020 betekent 1970 een bedrijfsleeftijd van 50 jaar. Het oudste grafische bedrijf staat ingeschreven als afwerkingsbedrijf opgericht in het jaar 1271 door een klooster (kerkgenootschap), en is in 2021 dus precies 750 jaar oud. In de middeleeuwen werden boeken door monniken overgeschreven met de hand en vervolgens door andere monniken ingebonden. Het gaat in dit geval dus waarschijnlijk om een kloosterorde met schrijvende en kalligraferende monniken die ook een eigen boekbinderij hadden. In totaal zijn er 118 bedrijven met een bedrijfsleeftijd onder huidige eigenaren ouder dan 50 jaar (vóór 1970). Uit het vestigingsjaar ongeacht eigenaarschap blijkt echter dat in totaal 326 grafische bedrijven vóór 1970 gevestigd zijn waarvan 2 vóór 1800, 22 tussen 1800 en 1900, 158 tussen 1900 en 1940, en 9 tijdens WOII. Relatief veel grafische bedrijven hebben dus een zeer lange bestaansgeschiedenis. Onder hun huidige eigenaren is de bedrijfsleeftijd echter duidelijk korter. De steeds dominantere positie van de eenmanszaken in de afgelopen tien jaar is duidelijk te zien in grafiek 1.

Bedrijfsleeftijd onder huidige eigenaar

Grafiek 1. Leeftijd grafische bedrijven onder huidige eigenaar (2020)

Bron: KvK open data set handelsregister, bewerking GOC/JT

4. Werkgelegenheid en werkloosheid

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid wordt onderverdeeld in werknemers en zelfstandigen. Zelfstandigen zijn zzp'ers en ondernemers van bedrijven met personeel. De totale werkgelegenheid wordt uitgedrukt in werkzame personen en fte. Hetzelfde geldt voor werknemers. Bij fte tellen werkende personen slechts naar rato van hun arbeidstijd mee, voltijds werkenden geheel en parttime werkenden deels. Fte is zodoende een maat voor het volume van de werkgelegenheid.

In tabel 11 wordt het aantal werknemers vanuit verschillende bronnen weergegeven. In alle gevallen is te zien dat de werkgelegenheid fors teruggelopen is tussen 2010 en 2019. In 2019 was de totale werkgelegenheid 21.800 personen, waarvan 18.400 werknemers. Bij het ASF en het UWV is het aantal geregistreerde en verzekerde werknemers wat hoger. In 2019 is in de totale werkgelegenheid het fte-volume 84% van het aantal personen, en bij werknemers is dit 90%. Dit wordt veroorzaakt doordat een relatief groter deel van de zzp'ers in deeltijd werkt.

Tabel 11. Ontwikkeling werkgelegenheid op basis van drie bronnen (ASF Grafimedia, UWV en CBS)

Jaar	ASF	UWV	CBS			
	geregistreerde werknemers	verzekerde werknemers	banen werknemers	werkzame personen	fte werknemers	fte werkzame personen
2010	38.615	31.192	31.200	36.100	28.100	31.100
2011	38.669	29.505	30.000	33.600	26.100	29.000
2012	34.748	26.935	28.600	32.000	24.800	27.800
2013		25.081	25.600	29.000	22.900	24.800
2014	21.746	23.129	24.600	28.000	20.700	23.300
2015	20.390	22.208	22.000	25.300	19.500	21.100
2016	22.280	21.912	21.100	24.400	19.400	20.300
2017	20.902	21.558	19.800	23.200	18.100	20.200
2018	20.206	20.926	19.900	23.200	17.300	19.800
2019	19.393	20.266	18.400	21.800	16.300	18.400

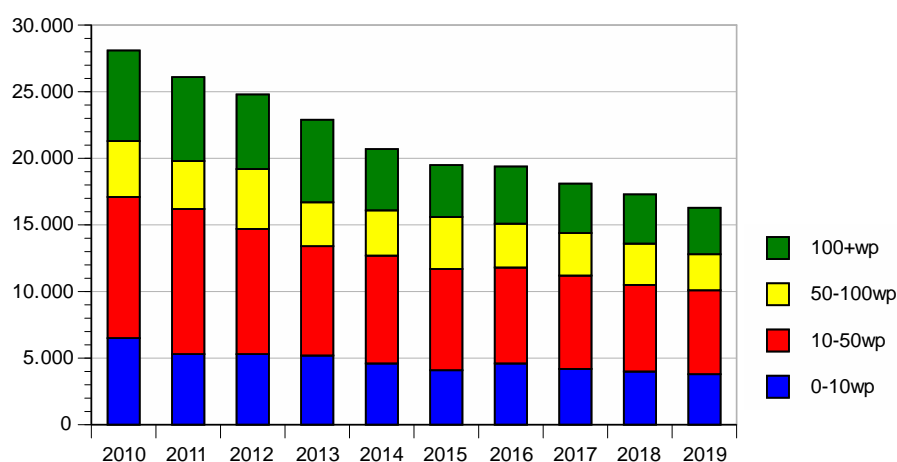
Bron: CBS Statline; ASF; UWV, bewerking GOC

© GOC 2021

Noot: werknemers in loondienst; werkzame personen= werknemers + zelfstandigen

In grafiek 2 is de werkgelegenheid van werknemers in fte onderverdeeld naar de grootteklasse van het bedrijf. Hieruit blijkt dat bijna een kwart (23%) van de werknemers werkt bij een klein bedrijf (<10 wp). Ondanks het teruglopen van de werkgelegenheid is dit percentage stabiel gebleven. Bij de grootste bedrijven (>100 wp) is de werkgelegenheid sterker teruggelopen. Hierdoor is hun aandeel gedaald van 24% in 2010 naar 21% in 2019. Bij de kleinere middelgrote bedrijven (10-49 wp) is het percentage stabiel op 39% gebleven, en bij de grotere middelgrote bedrijven (50-99 wp) is het percentage iets gegroeid van 15% naar 17%. De verklaring daarvoor is dat enerzijds door automatisering grotere bedrijven sterker in personeelsomvang gereduceerd zijn en zodoende in een kleinere grootteklasse terecht zijn gekomen. Anderzijds hebben de afgelopen jaren een aantal grote bedrijven hun activiteit geheel beëindigd waardoor het aantal 100+ bedrijven tussen 2010 en 2019 gehalveerd is (zie hiervoor tabel 5).

Grafiek 2. Werkgelegenheid werknemers in fte naar grootteklasse bedrijf

Bron: CBS Statline, bewerking GOC/JT

Werkloosheid

De officiële werkloosheid binnen een branche bestaat uit het aantal ww-uitkeringen, in absolute aantal mensen en in percentage van het aantal ww-verzekerden. Het zijn dus per definitie uitsluitend werknemers waarvoor ww-premie afgedragen is, en die buiten hun schuld ten gevolge van een reorganisatie, bedrijfsbeëindiging of faillissement werkloos zijn geworden, die in de officiële werkloosheidcijfers meegeteld worden. Alle andere personen die werkloos zijn maar géén ww-uitkering ontvangen worden dus niet meegeteld. In werkelijkheid is het aantal werkloos en werkzoekende personen die in de branche werkzaam zijn geweest dus groter. Deels omdat zij geen aanspraak kunnen maken op een ww-uitkering of omdat zij na een ww-uitkering in de bijstand zijn gekomen. Bijvoorbeeld, begin 2018 waren er in totaal 2.972 werkzoekenden met een grafisch beroep bij UWV ingeschreven, waarvan 2.109 een ww-uitkering hadden die valt onder de grafimediabranche (71%). De Nederlandse werkloosheid is dan 4,1%. De werkloosheid van de branche en in Nederland lopen gedurende de maanden van 2018 en 2019 duidelijk terug. Begin 2019 staan 1.501 mensen met een ww-uitkering geregistreerd, hetgeen overeenkomt met 7,2%. In Nederland is de werkloosheid dan gedaald naar 3,6%. Eind 2019 is de werkloosheid in de branche verder teruggelopen naar 1.314 personen (6,5%). De belangrijkste reden voor de teruglopende werkloosheid is een sterke afname van de instroom. De grafische werkloosheid kenmerkt zich door een sterke vergrijzing, sterker dan binnen de gehele Nederlandse werkloosheid geldt. Daar komt bij dat veel werklozen in langdurige vaste dienstverbanden hebben gewerkt en daarmee niet ervaren zijn met het zoeken naar ander werk. Ook hebben veel grafici een specialistische beroepsachtergrond hetgeen het overstappen naar ander soort werk bemoeilijkt. Kortom, leeftijd, arbeidsmarktervaring en beroepsachtergrond verklaren voor een belangrijk deel waarom de werkloosheid in de branche nog steeds (veel) hoger is dan het landelijk gemiddelde. De oorzaak van de werkloosheid is uiteraard de voortdurende inkrimping van werkgelegenheid in de grafische branche. De cijfers over de ontwikkeling van de werkloosheid in 2020 onder de coronacrisis staan in het eerste hoofdstuk van deze rapportage in tabel 4.

Tabel 12. Werkloosheid: aantal WW-uitkeringen grafmediabranche 2019

Maand	WW-uitkeringen			Verzekerden werknemers	Werkloosheid		
	lopende	instroom	uitstroom		WW-%	instroom risico	uitstroom kans
Januari	1.501	155	151	20.926	7,2%	0,74%	10,1%
Februari	1.466	96	131	20.866	7,0%	0,46%	8,9%
Maart	1.402	77	141	20.806	6,7%	0,37%	10,1%
April	1.330	65	137	20.746	6,4%	0,31%	10,3%
Mei	1.361	145	114	20.686	6,6%	0,70%	8,4%
Juni	1.558	342	145	20.626	7,6%	1,66%	9,3%
Juli	1.521	90	127	20.566	7,4%	0,44%	8,3%
Augustus	1.522	127	126	20.506	7,4%	0,62%	8,3%
September	1.485	105	142	20.446	7,3%	0,51%	9,6%
Oktober	1.439	95	141	20.386	7,1%	0,47%	9,8%
November	1.384	112	167	20.326	6,8%	0,55%	12,1%
December	1.314	52	122	20.266	6,5%	0,26%	9,3%

Bron: UWV Arbeidsmarkt cijfers-online, UWV SV naar sectoren, bewerking GOC

© GOC 2021

5. Omzet

De netto omzet in een branche is een belangrijke graadmeter voor de economische ontwikkeling. De Nederlandse economie klimt vanaf 2014 uit het economische dal, en in 2017 geldt zelfs een zeer sterke economische groei van de Nederlandse economie van bijna 3%. Nederland is daarmee binnen de Europese Unie een koploper. Deze economische groei zet zich in 2018 en 2019 met iets lagere cijfers (2,7%) gestaag voort. Deze mooie cijfers zijn wel in de totale industrie, maar niet in de grafimediabranche terug te vinden. De totale omzetontwikkeling herstelt zich in 2016 weliswaar van het dieptepunt in 2014 en 2015, maar ten opzichte van de jaren daarvoor is eerder sprake van verdere teruggang. Het jaar 2016 was vooral gunstig ten opzichte van 2015 omdat de omzet naar het buitenland sterk toenam. De omzet op de binnenlandse markt daalde daarentegen verder. Deze hoge buitenlandse omzet kon in 2017 niet volgehouden worden en daalde zelfs in 2018 verder, terwijl de binnenlandse omzet opnieuw sterk terugliep. De netto omzet is in 2019 bijna 3,3 miljard Euro. De omzetontwikkeling in 2020 is vanwege de grote gevolgen van de coronacrisis eerder in dit rapport behandeld.

Ook in het volume van het papierverbruik is de verdere krimp van de grafische omzet terug te lezen. Volgens VNP daalde het totale volume aan grafisch papier dat op de binnenlandse markt werd geleverd opnieuw fors van 51.000 ton in 2018 naar 44.000 ton in 2019. Alleen het volume van papier en karton voor de Nederlandse verpakkingsdrukkerijen groeide verder van 502K ton naar 525K ton (K=1.000). In grafiek 3 wordt dit verschil tussen de ontwikkeling van het papiervolume bij de verpakkingsdrukkerijen en bij de andere drukkerijen duidelijk in beeld gebracht. Na een terugval tussen 2010 en 2012 groeit het volume van verpakkingspapier weer vanaf 2016, terwijl het volume van het grafische papier alleen maar verder terugloopt.

Tabel 13. Omzet grafimediabranche, totale industrie en BBP Nederlandse economie

Index (2015=100)

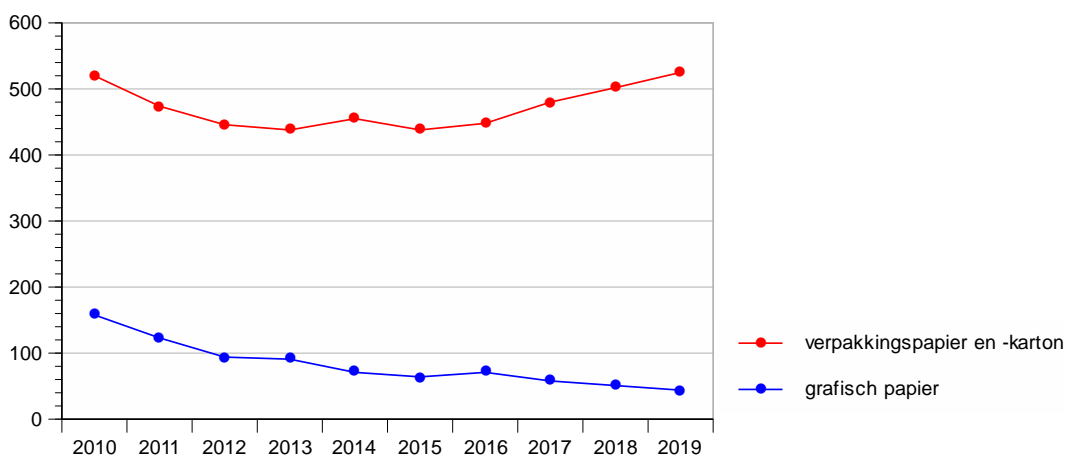
Jaar	Grafimediabranche				Industrie		Nederland		
	omzet				papier *	verpakkings- papier *	omzet	bbp #	groei
	totaal	binnenland	buitenland	(x1.000)	(x1.000 ton)	(x1.000 ton)	binnenland	totaal	%-punt
2010	132,8	152,9	87,1	€ 4.636.000	158	520	103,5	96,3	1,3
2011	130,4	146,4	93,9	€ 4.529.000	123	474	115,0	97,8	1,6
2012	116,6	125,3	96,9	€ 4.170.000	94	446	115,4	96,8	-1
2013	114,9	120,8	101,6	€ 3.931.000	91	438	110,5	96,7	-0,1
2014	106,8	109,7	100,1	€ 3.744.000	71	455	108,1	98,1	1,4
2015	100,0	100,0	100,0	€ 3.470.000	64	438	100,0	100,0	2
2016	107,2	98,8	126,6	€ 3.724.000	62	448	97,6	102,2	2,2
2017	100,1	92,1	118,7	€ 3.530.000	58	480	102,0	105,1	2,9
2018	97,5	90,1	114,4	€ 3.438.312	51	502	110,2	107,7	2,6
2019	94,6	85,5	115,5	€ 3.282.620	44	525	107,9	109,4	1,7

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2020

* Bron volume afzet grafisch papier: VNP jaarverslag 2019; # Bruto Binnenlands Product (BBP)

Grafiek 3. Ontwikkeling van het afzetvolume van de Nederlandse papier- en kartonfabrikanten (VNP)

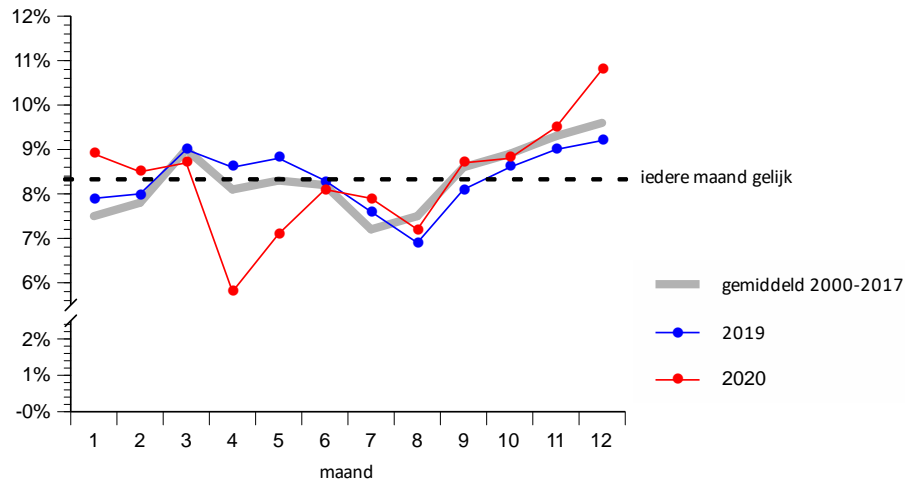

Bron: VNP Jaarverslag 2019, bewerking GOC/JT

In grafiek 4 is de maandomzet omgerekend van een indexcijfer naar de procentuele bijdrage van elke maand aan de jaaromzet. Op deze manier kan een indicatie gegeven worden van de maandomzet ongeacht de hoogte van de jaaromzet. Hierdoor kunnen verschillende jaren met elkaar vergeleken worden. Indien iedere maand een gelijke bijdrage aan de jaaromzet zou leveren, is de maandomzet standaard $1/12^e$ deel van de jaaromzet, in procenten 8,33%. Zo'n stabiele maandbijdrage is denkbaar in bijvoorbeeld de procesindustrie waar met een continue productie wordt gewerkt. In de grafische industrie varieert de omzet van maand tot maand sterk. Dit patroon is ieder jaar min of meer hetzelfde. In de grafiek wordt het gemiddelde standaardpatroon weergegeven in de grijze lijn. Dit gemiddelde patroon is berekend over een lange tijdreeks van maanden over de jaren 2000-2017. Voor ieder jaar is daartoe de maandomzet omgerekend naar een percentage van de jaaromzet. Vervolgens werd van deze maandpercentages over al deze jaren de gemiddelde maandbijdrage berekend. Uit deze berekening bleek tevens dat de gestandaardiseerde afwijking van de individuele jaarpatronen heel dicht bij deze lijn blijft, zodat we kunnen spreken van een standaardpatroon voor de grafische bedrijven.

Ook in 2019 volgt de maandelijkse omzetbijdrage aan de jaaromzet in grote lijnen dit standaardpatroon, maar in 2020 verandert dit patroon sterk ten gevolge van de coronacrisis. Het standaardpatroon laat zien dat in het laatste kwartaal van het jaar de omzet in een continue lijn toeneemt tot het hoogste niveau. In de laatste twee maanden wordt de piek van de jaaromzet gerealiseerd. Zo was het altijd, in economisch goede zowel als in slechtere jaren. In 2020 is duidelijk te zien dat de omzet in april en mei sterk terugvalt door de opgelegde lockdown, en daardoor sterk gaat afwijken van het standaardpatroon over de maanden. Vanaf juni, bij het einde van de lockdown, zien we een terugkeer naar het standaardpatroon. Hou er rekening mee dat deze grafiek niet de absolute hoogte van de maandomzet laat zien. Dit gebeurt wel in de index van de maandomzet, zoals voor 2020 te zien is in tabel 1 in hoofdstuk 1. In grafiek 4 gaat het uitsluitend over het afwijkende patroon waarin de (veel lagere) jaaromzet in 2020 over de maanden wordt opgebouwd. Daarbij lijken januari en december in 2020 topmaanden te zijn, maar dit zegt dus meer over hoe slecht de tussenliggende maanden geweest zijn.

Grafiek 4. Maandelijke omzetbijdrage (%) aan de jaaromzet

Bron: berekening GOC over data CBS

6. Import en export

Waarden van goederenstromen

De waarde van grafische producten wordt deels bepaald door productiekosten die gemaakt worden bij het drukken en inbinden van deze producten, maar deels ook door kosten die buiten de grafische industrie worden gemaakt. De invoer- en uitvoerwaarden zijn dus niet volledig toe te rekenen aan de grafimediabranche. Toch geven deze handelstromen een interessant beeld van de trend in de ontwikkeling van de buitenlandse handel in grafische producten waar de grafimediabranche voor een belangrijk deel de voor- en nadelen van ondervindt.

In tabel 14 wordt een overzicht gegeven van de waarden in Euro's van de import en export van grafische producten over de afgelopen jaren. Daarbij wordt een onderverdeling gemaakt naar goederenstromen binnen de Europese gemeenschappelijke markt (EU-28) en daarbuiten. Bij de export is verder nog een onderverdeling gemaakt naar goederen die in Nederland geproduceerd zijn en goederen die slechts via Nederland doorgevoerd worden naar andere Europese landen. Dit is de zogenoemde transitohandel. De transitowaarde geldt zowel voor de invoer- als de uitvoerwaarde. Grofweg kan de invoer voor de eigen binnenlandse markt berekend worden door de transitowaarde eraf te halen. Anderzijds kan de uitvoerwaarde van in Nederland geproduceerde goederen berekend worden door de transitowaarde in mindering te brengen op de totale uitvoerwaarde.

De waarde van de goederen wordt bij de invoer en bij de uitvoer inclusief de vracht- en verzekeringskosten berekend. Bij de invoer uit de EU-28 landen (de gemeenschappelijke markt) worden deze kosten tot aan de Nederlandse grens meegenomen bij invoer van buiten de EU-28 tot aan de buitengrens van de Europese Unie. Bij de uitvoerwaarde worden deze kosten altijd tot aan de Nederlandse grens in de waarde meegenomen.

Tabel 14. Import en export grafische producten

Jaar	Import (x 1.000 Euro)			Export (x 1.000 Euro)			
	totaal	binnen EU	buiten EU	totaal	binnen EU		buiten EU
					made in NL	transito	
2007	903.481	721.147	182.334	959.213	543.771	304.545	110.897
2008	963.633	784.317	179.313	1.183.165	682.911	382.472	117.781
2009	897.367	708.641	188.729	1.095.733	561.300	432.151	102.279
2010	890.273	680.319	209.955	1.256.010	674.932	472.912	108.163
2011	909.070	684.195	224.873	1.240.236	737.435	404.106	98.694
2012	915.766	689.230	226.536	1.239.681	695.629	426.354	117.695
2013	869.099	660.686	208.411	1.195.298	695.568	372.893	126.836
2014	741.219	551.825	189.398	1.183.091	708.564	322.824	151.704
2015	879.005	695.373	183.632	1.154.895	710.115	280.283	164.494
2016	891.960	697.427	194.530	1.222.438	791.984	266.818	163.636
2017	914.797	711.358	203.436	1.346.100	789.984	380.363	175.754
2018	927.996	736.878	191.117	1.302.629	864.177	258.131	180.321
2019*	987.665	805.950	181.721	1.615.036	1.114.620	332.938	167.475

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

* 2019 voorlopige cijfers

Uit de cijfers van tabel 14 blijkt dat de invoerwaarde in de afgelopen jaren slechts in geringe mate is toegenomen. De uitvoerwaarde is vanaf 2017 wel fors toegenomen, vooral het deel dat in Nederland is geproduceerd. De uitvoer laat in 2019 opnieuw een sterke groei zien, zowel voor het deel dat in Nederland geproduceerd is als het deel dat doorgevoerd wordt. De transitohandel schommelt wel sterk van jaar tot jaar. De transitowaarde maakt ongeveer een vijfde deel uit van de totale exportwaarde. In 2019 was het aandeel van de transitohandel 20% van de totale exportwaarde, terwijl dit 28% in 2017 was. Het is ook wel eens veel hoger geweest zoals in de jaren 2009 en 2010 toen het transitodeel rond 39% lag. De handelsbalans van de import- en exportwaarden, exclusief transitio, is alle jaren positief.

Landen

Tabel 15 laat de import van grafische producten zien vanuit alle continenten en vanuit de belangrijkste 15 landen die drukwerk exporteren naar Nederland. Deze 15 landen vertegenwoordigen samen 87% van de totale Nederlandse import aan drukwerk. Van alle import komt 82% uit Europa en 10% uit Azië. België is met een aandeel van 22,4% van de totale import de belangrijkste leverancier van drukwerk voor Nederland. Op nummer twee en drie volgen Duitsland met een aandeel van 21,6% en de Verenigde Staten met een aandeel van 9,3%. Boeken vormen met 44% het belangrijkste invoerproduct, daarna reclamedrukwerk (12%) en daarna tijdschriften (9%).

Tabel 15. Continenten en belangrijkste landen waarvan Nederland drukwerk invoert (2019)

Landen	Invoerwaarde drukwerk (x 1.000 Euro)				Aandeel
	totaal	boeken	tijdschriften	reclame	totaal
Wereld	987.665	433.892	89.287	119.764	100%
Europa (excl. NL)	813.470	367.542	85.606	113.523	82,4%
Afrika	2.592	2.299	1	31	0,3%
Amerika	69.566	35.141	3.589	2.330	7,0%
Azië	101.450	28.479	85	3.850	10,3%
Oceanië	588	431	6	31	0,06%
overige	0	0	0	0	0%
1 België	221.038	94.585	37.415	38.037	22,4%
2 Duitsland	212.892	64.049	19.797	34.838	21,6%
3 USA	91.643	45.363	14.151	5.555	9,3%
4 Tsjechië (Republiek)	82.390	70.848	158	764	8,3%
5 China (Volksrepubliek)	69.329	17.169	13	2.090	7,0%
6 Verenigd Koninkrijk	63.974	33.232	3.577	2.242	6,5%
7 Polen	30.606	17.944	874	4.943	3,1%
8 Frankrijk	27.062	7.549	2.289	7.487	2,7%
9 Italië	19.937	6.209	1.025	3.765	2,0%
10 Hongarije	11.301	1.133	45	346	1,1%
11 Denemarken	10.292	3.656	2.404	1.368	1,0%
12 Spanje	9.890	5.795	937	1.567	1,0%
13 Oostenrijk	5.243	1.501	74	1.260	0,5%
14 Zweden	4.754	1.343	96	1.317	0,5%
15 Zwitserland	2.950	978	75	216	0,3%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

In tabel 16 staan de exportcijfers van grafische producten naar continenten en de belangrijkste landen. De 15 landen vertegenwoordigen 89% van de totale Nederlandse uitvoerwaarde aan drukwerk. Ook bij de export zien we dat Europa het belangrijkste continent is met 93,8% van de export. De belangrijkste uitvoerlanden zijn België (36,5%), Duitsland (17,7%) en Frankrijk (10,5%). Boeken vormen met 37% het belangrijkste uitvoerproduct, daarna reclamedrukwerk (11%) en daarna tijdschriften (5%).

Tabel 16. Continenten en belangrijkste landen waar Nederland drukwerk naar uitvoert (2019)

Landen	Uitvoerwaarde drukwerk (x 1.000 Euro)				Aandeel
	totaal	boeken	tijdschriften	reclame	totaal
Wereld	1.615.036	591.362	77.938	182.187	100%
Europa	1.514.652	562.776	76.329	174.267	93,8%
Afrika	11.355	2.234	898	1.781	0,7%
Amerika	42.898	17.039	318	1.379	2,7%
Azië	43.492	7.651	394	4.507	2,7%
Oceanië	2.530	1.647	1	249	0,16%
overige	110	15	0	4	0,01%
1 België	590.246	426.964	28.741	64.766	36,5%
2 Duitsland	286.292	50.388	28.398	33.328	17,7%
3 Frankrijk	170.360	21.027	4.216	11.129	10,5%
4 USA	154.923	21.512	4.657	18.130	9,6%
5 Italië	42.539	5.218	1.435	6.390	2,6%
6 Polen	37.260	6.178	1.033	5.937	2,3%
7 Denemarken	27.593	8.734	535	1.372	1,7%
8 Zweden	27.473	2.782	671	4.469	1,7%
9 Zwitserland	24.914	6.040	221	4.413	1,5%
10 Noorwegen	22.133	1.292	1.221	2.356	1,4%
11 Verenigd Koninkrijk	21.412	9.791	75	932	1,3%
12 Oostenrijk	13.478	1.433	884	1.708	0,8%
13 Finland	9.644	991	376	409	0,6%
14 Spanje	6.260	414	288	350	0,4%
15 Hongarije	3.284	493	271	480	0,2%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

Producten

In de tabellen 17 en 18 worden de import en export uitgedrukt in de waarden van de productgroepen die verhandeld worden. Bij zowel de invoer als de uitvoer vormen boeken de belangrijkste productgroep (44% import, 37% export). De waarde van de import en de export van boeken neemt in 2019 fors toe. De waarde van algemeen drukwerk neemt bij de export eveneens sterk toe, terwijl de waarde van tijdschriften in 2019 sterk afneemt,

Tabel 17. Importwaarde naar soort product

Soort product	Invoerwaarde drukwerk (x 1.000 Euro)						Aandeel
	2008	2015	2016	2017	2018	2019	2019
Boeken	456.108	328.025	385.638	340.416	354.663	433.892	43,9%
Bouwplannen en -tekeningen	2.887	6.193	3.925	3.299	1.827	2.088	0,2%
Cartografie	11.551	20.042	12.911	11.045	13.485	12.630	1,3%
Couranten en tijdschriften	103.611	129.668	115.951	112.699	96.698	89.287	9,0%
Decalcomanieën	10.893	5.592	5.073	8.959	7.351	8.368	0,8%
Drukwerk overig n.e.g.	93.853	138.281	144.368	184.097	160.092	148.965	15,1%
Gedrukte muziek	6.076	2.812	5.672	6.440	10.549	17.117	1,7%
Gezegeld papier; cheques	7.213	4.024	3.759	8.155	7.590	7.717	0,8%
Handelscatalogi	79.984	48.067	44.230	43.769	45.573	46.466	4,7%
Kalenders	7.945	10.246	5.130	6.051	5.702	6.147	0,6%
Prentalbums/-boeken	13.795	23.488	22.280	22.799	26.361	32.122	3,3%
Prentbriefkaarten	34.689	27.558	30.139	32.565	33.473	27.550	2,8%
Prenten, gravures, foto's	38.967	31.037	30.204	27.288	31.457	35.552	3,6%
Reclamedrukwerk	96.061	103.972	82.680	107.215	133.175	119.764	12,1%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

* 2019 voorlopige cijfers

Tabel 18. Export-waarde naar soort product

Soort product	uitvoerwaarde drukwerk (x 1.000 Euro)						Aandeel
	2008	2015	2016	2017	2018	2019	2019
Boeken	498.818	318.644	371.418	372.582	341.519	591.362	36,6%
Bouwplannen en -tekeningen	2.635	1.348	1.355	2.796	7.521	13.074	0,8%
Cartografie	7.282	20.006	15.581	13.677	17.545	13.803	0,9%
Couranten en tijdschriften	186.342	124.330	129.216	117.730	105.335	77.938	4,8%
Decalcomanieën	5.087	15.014	4.882	5.941	5.057	6.543	0,4%
Drukwerk overig n.e.g.	114.161	164.584	217.095	216.490	213.108	299.116	18,5%
Gedrukte muziek	125	8.730	14.141	12.135	16.137	22.301	1,4%
Gezegeld papier; cheques	13.171	45.283	36.536	35.556	21.542	14.223	0,9%
Handelscatalogi	107.993	37.017	48.081	49.095	62.398	39.233	2,4%
Kalenders	6.341	18.657	9.910	26.060	24.048	28.201	1,7%
Prentalbums/-boeken	3.313	7.001	7.812	6.312	8.252	12.564	0,8%
Prentbriefkaarten	32.823	177.072	168.017	294.649	244.876	289.149	17,9%
Prenten, gravures, foto's	30.955	19.029	32.519	31.201	38.874	25.342	1,6%
Reclamedrukwerk	174.119	198.180	165.875	161.876	196.417	182.187	11,3%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

* 2019 voorlopige cijfers

7. Producentenprijzen

In tabel 19 staan de geïndexeerde producentenprijzen voor drukwerk en voor de basismaterialen papier, inclusief verpakkingspapier en -karton, en drukinkt. Papier en drukinkt vertegenwoordigen het belangrijkste deel van de inkoopwaarde voor drukkerijen. De papierprijzen zijn lange tijd redelijk stabiel gebleven, maar stegen in 2018 fors. Ook al in 2010 en 2011 vonden er forse prijsverhogingen plaats voor papier, daarna daalden de prijzen weer licht tot deze in 2017 opnieuw stegen. In 2019 daalden de prijzen iets en in 2020 daalden de prijzen verder.

De prijzen voor drukinkt zijn in de afgelopen jaren juist gedaald, maar daaraan is in 2018 een eind gekomen. Vanaf 2020 stijgen de prijzen weer.

De producentenprijzen voor drukwerk erodeerden voortdurend in de afgelopen jaren maar zijn in 2018 en 2019 weer toegenomen. Dat geldt zowel voor de drukwerkprijzen op de binnenlandse markt als op de buitenlandse markt. In 2020 komt aan deze prijsstijging een einde en daalden de prijzen voor drukwerk weer.

Het oplopen van de inkoopprijzen op grondstoffen en het niet kunnen doorrekenen daarvan in de verkoopprijzen van drukwerk, betekent dat de bruto marge waaruit de bedrijfskosten (incl. lonen) betaald moeten worden sterk onder druk komen te staan. Dit kan uitsluitend worden opgevangen door besparingen op bedrijfskosten, hetgeen o.a. bereikt kan worden door efficiënter te gaan produceren. Vandaar de grote aandacht binnen veel grafische bedrijven voor interne projecten als lean production en World Class Manufacturing (WCM). Ook bij veel kleine grafische bedrijven is er een sterke aandacht voor kostenbesparing in de productie.

Tabel 19. Producenten Prijs Index (PPI), afzetprijzen

Index (2015=100)

Jaar	Inkoop grondstoffen (verbruiksprijzen)			Afzetprijzen grafimediabranche					
	papier en karton	krantenpapier op rollen	drukinkt	branche			segment		
				totaal	binnenland	buitenland	drukwerk	prepress	bindwerk
2012	101,8	113,3	116,9	104,0	104,5	98,9	102,9	.	101,0
2013	101,0	108,0	115,1	101,5	101,8	98,3	99,9	.	98,6
2014	101,2	111,0	113,0	101,1	101,1	100,5	99,6	100,8	98,5
2015	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2016	101,6	101,4	98,1	97,1	96,4	103,9	100,3	100,1	101,2
2017	103,3	100,6	94,1	95,9	95,3	102,4	100,3	.	99,4
2018	109,2	114,2	94,2	98,5	97,8	104,5	103,0	101,2	101,3
2019	108,3	.	.	99,9	99,2	106,7	103,6	108,0	102,2
2020	104,4	105,5	97,9	98,7	97,9	106,5	101,1	111,1	101,6

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

8. Financiële gegevens

De financiële gegevens die CBS over branches ter beschikking stelt zijn afkomstig van de belastingdienst. De meest recente cijfers gaan over het boekjaar 2018. Wij presenteren hier de cijfers over de jaarreeks 2011 t/m 2018. Over elk jaar meldt het CBS van hoeveel bedrijven de cijfers afkomstig zijn. Daaruit blijkt dat alle financiële gegevens die hier in de tabellen gepresenteerd worden in 2018 afkomstig zijn van de opgaven van 1.449 bedrijven. In tabel 20 wordt dit aantal bedrijven onderaan de tabel voor alle gepresenteerde jaren gegeven. De gegevens hebben dus betrekking op gesommeerde cijfers van deze bedrijven naar brancheniveau.

De financiële gegevens die gepresenteerd worden zijn:

1. De resultatenrekening (tabel 20)
2. De inkoopwaarde van de omzet (tabel 21)
3. De eindbalans activa en passiva (tabellen 22 en 23)
4. De financiële kengetallen (tabel 24 en 25)

Bij de financiële kengetallen gaat het om de liquiditeit, de solvabiliteit, de rentabiliteit en de activiteit. In totaal worden hierover 14 kengetallen gepresenteerd. De manier waarop elk kengetal berekend is wordt daarbij gegeven in tabel 24. Alle berekeningen zijn gebaseerd op de hier gepresenteerde posten uit de resultatenrekening en eindbalans. De posten op de resultatenrekening en de balans worden in deze rapportage verder niet toegelicht. De interpretatie van de financiële cijfers en de verschuivingen daarbij worden toegelicht bij de presentatie van de financiële kengetallen.

Resultatenrekening

Onderstaande resultatenrekening geeft voor de jaren 2011 t/m 2018 de verzamelde bedragen van de bedrijven met betrekking tot de omzet, de bedrijfskosten en de bedrijfsresultaten. Daarbij wordt onder aan de tabel voor ieder jaar het aantal bedrijven gegeven waarvan de gesommeerde bedragen afkomstig zijn. Het aantal bedrijven en de netto omzet dalen, maar de gemiddelde omzet per bedrijf neemt toe. In 2011 was dit 1,776 miljoen Euro en in 2018 2,232 miljoen Euro. Het aandeel van de loon- en salariskosten in de netto omzet neemt af van 32,6% in 2011 naar 28,7% in 2018. Het netto resultaat heeft zich vanaf 2016 verbeterd.

Inkoopkosten en uitbesteed werk

In tabel 21 worden enkele percentages gegeven waaruit blijkt hoe afhankelijk grafische bedrijven zijn van de ontwikkeling van papier- en kartonprijzen, en de kosten van uitbesteed werk voor het beheersen van hun totale bedrijfsfinanciën. De totale inkoopkosten die gemaakt moeten worden om de netto omzet te kunnen realiseren maken 40% van de bedrijfsfinanciën uit. Het grootste deel daarvan wordt gevormd door de inkoop van grond- en hulpstoffen (papier en drukinkt). Een tweede belangrijke post vormt het uitbesteden van werk. Vaak gaat het om specialistische werkzaamheden die het bedrijf zelf niet kan uitvoeren, maar soms ook omdat het bedrijf tegen het plafond van haar capaciteit zit, bijvoorbeeld door gebrek aan geschoold personeel. Het uitbesteden van werk maakte in 2018 5,6% van de netto omzet uit, en is daarmee iets afgenomen ten opzichte van voorgaande jaren.

Tabel 20. Resultatenrekening grafmediabranche

Financiële posten	(x miljoen Euro)							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Netto omzet	3.383,6	3.525,8	3.603,6	3.329,7	3.621,4	3.358,6	3.505,9	3234,9
Loon, salaris en sociale premies	1.101,7	1.125,0	1.115,5	952,6	999,7	949,7	1.008,7	929,3
Afschrijvingen	208,0	178,1	189,1	141,3	192,5	141,3	138,7	131,1
Kosten van de omzet	2.001,4	2.157,0	2.143,7	1.941,4	2.261,7	2.120,9	2.360	2191,6
Bedrijfsresultaat	72,6	65,7	155,3	294,4	167,4	146,6	-1,7	-17,1
Rentebaten	6,0	5,4	13,4	5,5	8,9	4,2	4,3	3,9
Rentelasten	54,5	51,0	162,9	127,7	271,0	62,0	62,2	65,9
Overige financiële resultaten	1,3	-1,2	-10,2	22,8	3,2	12,9	18,3	22,9
Resultaat uit deelnemingen totaal	72,8	22,8	18,2	18,1	152,6	63,7	221,9	235,5
- Resultaat uit deelnemingen binnenland	71,7	29,0	15,8	19,1	40,5	30,8	30,7	30,2
- Resultaat uit deelnemingen buitenland	1,1	-6,3	2,4	-1,0	112,1	33	191,3	205,3
Buitengewone baten en lasten; saldo	-1,4	-2,9	-1,6	6,1	-1,7	-0,5	0	-0,9
- Buitengewone baten	5,5	6,8	7,9	13,3	3,2	2,5	4,1	2,4
- Buitengewone lasten	6,9	9,8	9,5	7,2	4,9	3,0	4,1	3,3
Resultaat vóór belastingen	96,8	38,7	12,1	219,1	59,4	165	180,5	178,5
Vennootschapsbelasting	18,0	20,7	24,4	48,6	44,4	51,9	59,1	35,1
Aandeel van derden	0,0	0,0	0,0	-0,2	-0,6	-0,4	-0,8	0,4
Resultaat, netto	78,8	18,0	-12,3	170,5	15,0	113,1	121,4	143,7
Winstuitkeringen	98,7	116,2	57,2	91,2	152,2	84,7	101	84,1
Aantal bedrijven N=	1.905	1.871	1.812	1.712	1.628	1.614	1.596	1.449

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

Tabel 21. Inkoopkosten grond- en hulpstoffen en uitbesteed werk

Jaar	Inkoopkosten als percentage van de netto omzet			
	totaal	grond- en hulpstoffen	uitbesteed werk	overige kosten
2009	42,0%	32,3%	9,1%	0,6%
2010	42,1%	30,9%	7,4%	3,7%
2011	40,1%	29,7%	6,6%	3,8%
2012	39,3%	29,3%	6,3%	3,7%
2013	40,8%	32,4%	6,5%	2,0%
2014	40,8%	32,3%	6,5%	2,0%
2015	41,6%	33,8%	6,1%	1,7%
2016	43,7%	33,3%	8,8%	1,6%
2017	41,0%	33,0%	6,8%	1,2%
2018	40,2%	32,9%	5,6%	1,7%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

Balans

De balans bestaat uit een overzicht van de bezittingen (activa), onderverdeeld in vaste en vlottende activa, en daar tegenover een overzicht van de financiering daarvan (passiva). De passiva is weer onderverdeeld in eigen vermogen en vreemd vermogen. De tabellen 22 en 23 horen dus bij elkaar. De verschillende balansposten worden gebruikt om financiële kengetallen te berekenen die iets zeggen over de financiële risico's die een bedrijf loopt. Bijvoorbeeld om op tijd voldoende geld ter beschikking te hebben om aan haar betalingsverplichtingen te kunnen voldoen.

Tabel 22. Balans Activa (Debet) grafimediabranche

Balansposten	Activa bedragen (x miljoen Euro)							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Immateriële vaste activa	45,9	35,0	1.043,9	1.208,9	1.915,7	746,4	153,2	163,5
Materiële vaste activa	1.116,8	916,0	883,2	790,9	871,0	843,7	927,9	788,3
Deelnemingen totaal	190,6	144,5	149,2	167,5	975,3	692,1	-92,1	-250,8
- Deelnemingen binnenland	129,7	126,6	133,8	149,5	143,9	114,3	154,4	127,2
- Deelnemingen buitenland	60,8	18,0	15,4	17,9	831,3	577,8	-246,5	-378
Langlopende vorderingen	178,5	175,9	157,6	1.088,2	439,4	325,3	772,8	709,3
Voorraden	210,8	212,2	206,0	196,6	210,5	188,8	207,0	192,2
Kortlopende vorderingen	309,1	304,4	389,1	694,4	577,0	370,4	631,5	398,1
Handelsdebiteuren	507,3	548,3	620,2	500,0	535,7	502,8	509,7	419,5
Liquide middelen	297,3	362,6	349,0	309,3	354,8	381,7	440,1	318,5
Totaal	2.856,2	2.699,0	3.798,2	4.955,7	5.879,3	4.051,2	3.550,1	2738,5

Bron: CBS Statline, bewerking GOC © GOC 2021

Tabel 23. Balans Passiva (Credit) grafimediabranche

(x miljoen Euro)

Balansposten	Passiva bedragen (x miljoen Euro)							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Eigen vermogen	928,9	745,9	585,5	1.431,5	1.117,4	1.273,4	703,0	529,1
Belang van derden	0,1	-0,3	0,0	2,8	5,2	6,8	3,2	4,2
Egalisatierekening	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,3	0,3	0,3
Voorzieningen	209,3	200,1	186,7	212,4	216,2	160,6	149,3	123,4
Langlopende schulden	759,3	698,9	1.854,9	2.215,9	3.271,6	1.405,8	1.218,6	1027,3
Kortlopende schulden	654,5	699,3	814,7	789,5	946,6	918,2	1.206,40	788,9
Handelscrediteuren	304,2	354,9	356,3	303,6	322,0	286,0	269,5	265,3
Totaal	2.856,3	2.698,9	3.798,1	4.955,8	5.879,3	4.051,1	3.550,1	2738,5

Bron: CBS Statline, bewerking GOC © GOC 2021

Financiële kengetallen

De financiële kengetallen geven een beeld van de financiële positie en ontwikkeling van het bedrijf. Deze informatie is niet alleen voor de ondernemer van belang, maar ook voor banken en toeleveranciers vanwege eventuele risico's van kredietverstrekking en leveringen op rekening

(crediteuren). Financiële kengetallen worden berekend op basis van de posten uit de resultatenrekening en de balans, en geven daarmee een beeld over het afgelopen boekjaar. Voor de liquiditeit van de onderneming is het echter vooral belangrijk om deze te berekenen over de lopende begroting, om te voorkomen dat het bedrijf in betalingsproblemen komt. Het niet op tijd kunnen voldoen aan de betalingsverplichtingen heeft namelijk een grote en acute impact op de positie van het bedrijf. Door betalingsachterstand nemen de betalingskosten vaak sterk toe en dit kan zelfs leiden naar een surseance van betaling en uiteindelijk zelfs een faillissement. De cijfers die hier gepresenteerd worden gaan echter over een branche, en moeten dus allereerst geïnterpreteerd worden als een barometer voor de economische ontwikkeling binnen de branche. De cijferreeks over de jaren 2011 t/m 2018 geeft de mogelijkheid conclusies te trekken uit de ontwikkeling van de verschillende kengetallen. Vervolgens kunnen individuele bedrijven hun eigen kengetallen vergelijken met deze branchegemiddelden.

In totaal worden 14 kengetallen gegeven over vier belangrijke aspecten van de financiële ontwikkeling en positie van bedrijven. De vier aspecten zijn:

1. Liquiditeit: het vermogen om korte-termijn-schulden af te betalen;
2. Solvabiliteit: het vermogen om op lange termijn alle schulden af te lossen;
3. Economische activiteit: het vermogen om de investeringen weer om te zetten in geld;
4. Rentabiliteit: het vermogen om inkomen te generen.

Omdat er veel verschillende benaderingen zijn bij de berekening van deze kengetallen wordt in tabel 24 aangegeven hoe deze berekend zijn en waar de onderliggende gegevens te vinden zijn: in de balans en/of in de resultatenrekening. Hierdoor kunnen bedrijven die zich aan deze gemiddelde branchecijfers willen spiegelen gemakkelijk overeenkomstige berekeningen maken.

Tabel 24. Berekening van de financiële kengetallen

Kengetallen	Bron	Betekenis
liquiditeit		
1. Current ratio	Balans	Vlottende Activa / Kort Vreemd Vermogen
2. Quick ratio	Balans	(Vlottende Activa - Voorraden) / Kort Vreemd Vermogen
solvabiliteit		
3. EV Ratio (%)	Balans	Eigen Vermogen / Totaal Vermogen x 100%
4. Debt ratio TV (%)	Balans	Vreemd Vermogen / Totale Vermogen x 100%
5. Debt ratio EV (%)	Balans	Vreemd Vermogen / Eigen Vermogen x 100%
economische activiteit		
6. Omzetsnelheid TV	Res.rek./Balans	Omzet / Totaal Vermogen (rato)
7. Omzetduur (dagen)		1 / Omzetsnelheid x 365 dagen
8. Bruto marge (%)	Resultatenrek.	Toegevoegde waarde als percentage van de netto omzet
rentabiliteit		
9. Rentedekkingsfactor	Resultatenrek.	(Bedrijfsresultaat voor belasting + Rentelasten) / Rente lasten (rato)
10. RWV (%)	Res.rek./Balans	Rente lasten / Totaal gemiddeld Vreemd Vermogen (excl. crediteuren) x 100%
11. Bruto winst (%)	Res.rek./Balans	Bedrijfsresultaat voor belasting / Omzet x 100%
12. Netto winst (%)	Res.rek./Balans	Bedrijfsresultaat na belasting / Omzet x 100%
13. Rentabiliteit TV nb (%)	Res.rek./Balans	(Bedrijfsresultaat na belasting + rentelasten) / Totaal Vermogen 100%
14. Rentabiliteit EV nb (%)	Res.rek./Balans	Bedrijfsresultaat na belasting / Eigen Vermogen x 100%

© GOC 2021

Liquiditeit

Er zijn verschillende manieren om de liquiditeit te berekenen, in de meeste gevallen gebeurt dit doormiddel van de current ratio en de quick ratio. Zoals eerder aangegeven is de liquiditeit vooral van belang om aan de korte termijn betalingsverplichtingen te kunnen voldoen. De berekende verhouding geeft aan in hoeverre er voldoende financiële middelen vrijgemaakt kunnen worden om aan korte termijn verplichtingen te kunnen voldoen. Het gaat hierbij om betaling van belastingen en sociale premies, openstaande rekeningen (crediteuren) en kredietaflossingen. Financiële middelen die daarvoor beschikbaar komen zijn direct opneembaar geld, goederenvoorraden die verkocht worden en betalingen door debiteuren. Het verschil tussen de current - en de quick ratio bestaat uit het wel of niet meetellen van de goederenvoorraad. Welke de voorkeur verdient wordt bepaald door het soort economische activiteit van het bedrijf. De goederenvoorraad van drukkerijen bestaat voornamelijk uit ingekocht papier, inkt en drukplaten. Indien er een hoge omzetsnelheid van producten bestaat komen de financiële opbrengsten van deze voorraad ook snel ter beschikking en kan dus gewerkt worden met de current ratio. Indien de omzetsnelheid laag is kan er beter uitgegaan worden van de quick ratio. Het aanhouden van grote voorraden heeft dan een negatieve invloed op de liquiditeit van het bedrijf. Het geld ligt langer vast.

In tabel 25 is te zien dat het liquiditeitsgetal direct daalt als de goederenvoorraad niet meegerekend wordt. Belangrijk is dat beide getallen groter dan 1 zijn, omdat dit een aanduiding is dat op korte termijn meer geld beschikbaar komt dan voor de betalingsverplichting nodig is. Wel is het zorgelijk dat de tabel laat zien dat in de afgelopen jaren deze kengetallen verslechterd zijn, en in 2018 zelfs onder de norm van 1 gekomen zijn. Voor de liquiditeitsontwikkeling is dit geen goed teken. Belangrijk is dan om te achterhalen waar deze verslechtering door veroorzaakt wordt.

Tabel 25. Financiële kengetallen grafimediabranche

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*
Liquiditeit								
1. Current ratio	1,38	1,35	1,34	1,56	1,32	1,20	1,21	0,90
2. Quick ratio	1,16	1,15	1,16	1,38	1,16	1,04	1,07	0,77
Solvabiliteit								
3. EV Ratio	39,9%	35,0%	20,3%	33,2%	22,8%	35,6%	24,1%	24,0%
4. Debt ratio TV	60,1%	65,0%	79,7%	66,8%	77,2%	64,4%	75,9%	76,0%
5. Debt ratio EV	150,9%	185,4%	391,9%	200,9%	339,0%	181,1%	314,9%	316,8%
Economische activiteit								
6. Omzetsnelheid TV	1,18	1,31	0,95	0,67	0,62	0,83	0,99	0,99
7. Omzetduur (dagen)	308	279	385	543	593	440	370	370
8. Bruto marge	67,2%	67,7%	66,3%	66,5%	65,0%	65,4%	65%	59,8%
Rentabiliteit								
9. Rentedekkingsfactor	2,8	1,8	1,1	2,7	1,2	3,7	3,9	3,7
10. RVV	3,9%	3,6%	6,1%	4,2%	6,4%	2,7%	2,6%	3,5%
11. Bruto winst (%)	2,9%	1,1%	0,3%	6,6%	1,6%	4,9%	5,1%	5,5%
12. Netto winst (%)	2,3%	0,5%	-0,3%	5,1%	0,4%	3,4%	3,5%	4,4%
13. Rentabiliteit TV (nb)	4,7%	2,6%	4,0%	6,0%	4,9%	4,3%	5,1%	6,7%
14. Rentabiliteit EV (nb)	6,9%	1,9%	-1,6%	10,4%	1,1%	7,8%	14,1%	18,4%
Aantal bedrijven	1.905	1.871	1.812	1.712	1.628	1.614	1.596	1.449

Bron: berekening GOC over data CBS

© GOC 2021

* Voorlopige cijfers

Solvabiliteit

Bij de solvabiliteit wordt aangegeven welk deel van het totale vermogen door eigen - en door vreemd vermogen is gevormd. Veel vreemd vermogen betekent veel aflossingsverplichtingen die op tijd voldaan moeten worden. Veel vreemd vermogen beïnvloedt dus direct de liquiditeitspositie van het bedrijf. Omzetten van vreemd naar eigen vermogen versterkt de liquiditeitspositie. Er bestaan verschillende verhoudingen die als kengetal van solvabiliteit gebruikt kunnen worden. In tabel 25 worden er 3 gegeven: de eigen vermogen ratio (EV ratio) en twee zogenaamde debt (schuld) ratio's. De eigen vermogen ratio en de vreemd vermogen (Debt) ratio zijn samen 100% van het totale vermogen. De tweede debt ratio geeft de verhouding weer tussen vreemd - en eigen vermogen. In tabel 25 is te zien dat het aandeel van het eigen vermogen daalt en dat het aandeel van het vreemd vermogen toeneemt. In 2018 werd 24% van het totale vermogen gefinancierd door eigen vermogen en 76% door vreemd vermogen. Dit betekent dat een fors deel van het vermogen gefinancierd is door geleend geld waarover rente betaald en op afgelost moet worden.

Economische activiteit

Voor de economische activiteit zijn drie kerngetallen berekend: de omzetsnelheid van het totale vermogen (1), de omzetduur in dagen (2) en de bruto marge (3). De omzetsnelheid geeft de mate aan waarin het totale geïnvesteerde vermogen via de omzet weer in geld wordt omgezet. Een lage omzetsnelheid betekent een minder efficiënt gebruik van het geïnvesteerd kapitaal dan bij een hoge omzetsnelheid het geval is. Als norm voor een efficiënte omzetting van investeringen wordt wel factor 1,5 tot 2,5 aangehouden. In tabel 25 is te zien dat de factor van de omzetsnelheid sinds 2013 kleiner dan 1 geworden is. De oorzaak is te vinden in de ontwikkeling van de debt ratio, oftewel het toenemen van het (geleende) investeringskapitaal terwijl de omzet niet navenant groeit. Er wordt dus steeds meer vreemd vermogen geïnvesteerd voor het realiseren van een afnemende omzet. Het duurt steeds langer voordat het geïnvesteerde geld via de verkoop van goederen en diensten weer in geld wordt terugverdiend. Uitgedrukt in dagen duurde deze omzetting in 2018 ruim één jaar (370 dagen). Wel valt een verbetering te constateren ten opzichte van de jaren 2014 t/m 2016 toen dit nog veel langer duurde, in 2015 wel 593 dagen.

De bruto marge geeft de economische ruimte aan die de ondernemer heeft om zijn activiteiten uit te voeren en te optimaliseren. Deze marge ligt gemiddeld binnen de branche op 65%. Al hoewel deze in 2018 terug is gelopen is deze verhouding redelijk stabiel. De terugloop is veroorzaakt door de toenemende kosten van papier, inkt en drukplaten, terwijl deze prijsverhoging niet evenredig in de verkoopprijzen van drukwerk konden worden doorberekend. Gelijktijdig loopt het aandeel van de totale loonkosten als aandeel van deze bruto marge in 2018 weer iets op naar 49,3% (niet in tabel 25 getoond). De bruto marge laat zien dat grafische ondernemers over gemiddeld twee derde van de omzet direct invloed hebben op de kostenopbouw. Dit geeft hun een redelijk ruime marge om de efficiency binnen hun bedrijf te beïnvloeden.

Rentabiliteit

De kengetallen voor de rentabiliteit geven inzicht in de opbrengst van de investeringen van een bedrijf. Deze investeringen kunnen uit eigen vermogen bestaan maar ook uit vreemd vermogen. Indien de opbrengst van de investeringen hoger is dan de betaalde rente op het geleende geld dan is de rentabiliteit positief. Met andere woorden het levert een positief ondernemingsresultaat op door geld te lenen. In tabel 16 worden zes kengetallen gegeven die iets zeggen over de rentabiliteit: de rentedekkingsfactor, het gemiddelde percentage rentelasten over het vreemd vermogen, de bruto en netto winstpercentages, en de rentabiliteit op het geïnvesteerde vermogen.

Een rentedekkingsfactor lager dan 1 betekent dat een bedrijf niet voldoende kaststromen heeft om de rente op vreemd vermogen te kunnen betalen. Een factor 2,5 à 3 betekent dat een bedrijf in de gevarenzone zit. Een factor 5 of hoger betekent een comfortabele financiële positie. In tabel 25 is

deze factor binnen de grafimediabranche in 2018 3,7, hetgeen betekent dat gemiddeld genomen bedrijven niet in de gevarenzone zitten. In de afgelopen jaren van de economische crisis was dit echter wel het geval, zoals te zien is aan de veel lagere getallen tussen 2011 en 2016. Deze recente gunstige ontwikkeling wordt onder meer veroorzaakt door de daling van de rente op krediet en langer lopende leningen. De gemiddelde rentelasten op vreemd vermogen (RVV) zijn in 2016 en 2017 sterk gedaald tot 2,7% à 2,6%. In 2015 was dit nog 6,4%. Maar in 2018 loopt deze RVV weer op naar 3,5%. Zowel de bruto als de netto winst groeiden in 2018.

De rentabiliteit van het totale vermogen is berekend over de winst na belasting vermeerderd met de rentelasten die gelden als vergoeding voor het aangetrokken vreemd vermogen. Deze rentabiliteit schommelt tussen 4 à 5% van het totale vermogen, en is in 2018 toegenomen tot 6,7%. De rentabiliteit van het eigen vermogen is eveneens berekend over de winst na belasting exclusief de rentelasten. De norm voor een goede rentabiliteit verschilt per sector maar vooral ook naar type bedrijf. Grote beursgenoteerde bedrijven zijn vaak al tevreden met 4 à 5% over hun totale vermogen, terwijl eenmansbedrijven met een relatief kleine omzet naar 15 à 20% rentabiliteit over hun eigen vermogen streven. Voor de grafimediabranche met veel kleine MKB-bedrijfjes is een rentabiliteit over het eigen vermogen (na belasting) van 14% in 2017 een redelijk resultaat maar niet uitzonderlijk hoog. Vooral belangrijk is dat de rentabiliteit in 2016 en 2017 sterk verbeterd is ten opzichte van 2015 en eerdere crisisjaren. De verwachting dat deze rentabiliteit zich ook in de jaren 2018 en 2019 gunstig zou ontwikkelen is gelegen in de gunstige prijsontwikkeling voor drukwerk én de lage rente op bankkrediet en langlopende leningen. De rentabiliteit op het eigen vermogen verbeterde in 2018 verder naar 18,4%.

Bedrijfsresultaat in 2019 volgens bedrijven (enquête)

Financiële cijfers over 2019 zijn nog niet beschikbaar bij CBS. Wel is in januari 2020 aan bedrijven gevraagd op welke manier hun bedrijfsresultaat zich in 2019 heeft ontwikkeld.

De resultaten van deze enquête onder 672 grafische bedrijven werden representatief gemaakt voor de totale branche. In tabel 26 worden twee antwoorden tegen elkaar afgezet:

- Is het bedrijfsresultaat in 2019 positief, negatief of break even t.o.v. de bedrijfskosten?
- Welke ontwikkeling maakt het bedrijfsresultaat in 2019 door t.o.v. 2018?

Elk percentage in de tabel geeft het aandeel ten opzichte van alle bedrijven weer. In 2019 had 70% van de bedrijven een positief bedrijfsresultaat, 17,5% kwam net uit de kosten en 12,6% had een negatief bedrijfsresultaat. De helft van de bedrijven (52,5%) ziet haar bedrijfsresultaat in 2019 verbeteren, 16,6% ziet dit verslechteren. Bedrijven die in 2019 een stabiel negatief resultaat (3%) of een negatief en verslechterd resultaat (7,6%) behaalden vormen samen 10% van de bedrijven. Deze cijfers laten zien dat er behoorlijke verschillen zijn tussen bedrijven. Verschillen die niet duidelijk worden uit de financiële kengetallen in tabel 25.

Tabel 26. Bedrijfsresultaat in 2019 (percentage bedrijven)

Ontwikkeling t.o.v. 2018	Behaald bedrijfsresultaat in 2019			
	positief	break even	negatief	totaal
Stabiel bedrijfsresultaat	18,7%	9,3%	3,0%	30,9%
Verbetering bedrijfsresultaat	45,7%	4,8%	2,0%	52,5%
Verslechtering bedrijfsresultaat	5,6%	3,4%	7,6%	16,6%
Totaal	70,0%	17,5%	12,6%	100%

Bron: GOC Enquête economische- en arbeidsmarktontwikkeling 2020

© GOC 2021

9. Investerings

In tabel 27 zijn de totale bedragen die grafische bedrijven in een jaar geïnvesteerd hebben in materiële vaste activa, zoals hun gebouw, voertuigen, nieuwe computerapparatuur en hun machinepark in miljoenen Euro's weergegeven. Ook deze gegevens zijn afkomstig van de belastingdienst. Daarnaast is aan deze bedrijven in de conjunctuurenquête van het CBS gevraagd naar hun belangrijkste investeringsmotieven. Hierbij gaat het dus niet om welke motieven allemaal een rol gespeeld hebben, maar welke daarbij de belangrijkste is geweest. In de tabel wordt voor ieder jaar het percentage bedrijven gegeven met betrekking tot hun belangrijkste investeringsmotief. In 2019 zijn de totale investeringen duidelijk toegenomen, terwijl het aantal bedrijven is gedaald. De toename is bij alle investeringsposten in de tabel te zien.

Tussen 2009 en 2019 zien we dat de totale investeringen binnen de branche in het machinepark vele malen hoger geweest zijn dan in computerapparatuur. We zien ook dat investeringen in zowel computerapparatuur als machines van jaar tot jaar behoorlijk kunnen variëren.

Wat betreft de belangrijkste motieven voor deze investeringen noemden de meeste bedrijven in 2019 uitbreiding van productiecapaciteit (50%), terwijl het in de jaren 2017 en 2018 vooral om vervanging van bestaande apparatuur ging. Uitbreiding wordt dan nog slechts door een kwart tot een derde van de bedrijven genoemd. Het belang van investeringen met als doel de efficiency te verbeteren liep vanaf 2017 weer geleidelijk terug.

In tabel 28 wordt aangegeven welke strategische aanpak bedrijven in 2019 volgden om tot innovaties te komen. Ook deze informatie komt uit de eerder genoemde enquête onder bedrijven. Verreweg de meeste bedrijven (88%) geven aan innovaties volledig op eigen kracht aan te pakken. Strategische samenwerking met externe partijen wordt slechts door een kleine minderheid gezocht. Daarbij ligt samenwerking met de leveranciers van apparatuur en software (11%) het meest voor de hand. Samenwerking met klanten en/of andere grafische bedrijven (collega-bedrijven) komt bij 7% van de bedrijven voor. Het tijdelijk inhuren van externe experts komt het minst voor (4%).

Tabel 27. Investerings in materiële vaste activa: grafimediabranche

Jaar	Bedragen						Investeringsmotieven			
	pand	vervoer	computers	machines	overig	totaal	vervanging	uitbreiding	efficiency	overig
	(x miljoen Euro)						(percentage bedrijven)			
2009	21,8	12,8	9,7	145,7	10,7	200,7	-	-	-	-
2010	16,6	10,3	7,9	132,6	7,2	174,6	35%	41%	21%	3%
2011	20,5	9,2	8,9	121,2	7,3	167,1	33%	42%	22%	3%
2012	7,5	13,1	11,1	73,6	5,7	111,0	44%	35%	19%	2%
2013	11,0	10,4	8,2	97,8	5,7	133,1	36%	42%	19%	3%
2014	22,1	8,7	13,6	78,6	12,5	135,5	42%	41%	15%	2%
2015	12,0	13,8	11,4	62,0	2,8	102,0	26%	55%	15%	4%
2016	19,1	6,7	8,1	83,0	3,5	120,4	36%	47%	14%	3%
2017	14,3	6,8	6,3	92,5	4,5	124,4	45%	27%	22%	6%
2018	21,1	8,1	8,2	84,7	4,2	126,3	40%	35%	16%	9%
2019	24,6	9,4	9,6	98,8	4,9	147,4	35%	50%	12%	3%

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

Tabel 28. Strategische aanpak innovaties

Strategie	Alleen deze strategie	Combinatie van strategieën
Wij doen dit <u>volledig</u> op eigen kracht	87,6%	
Wij werken daarin (ook) samen met de leveranciers/fabrikant		10,7%
Wij werken daarin (ook)samen met klanten		5,7%
(Ook) in samenwerking met collega-bedrijven		6,6%
We trekken (ook) tijdelijk experts aan		4,2%
Totaal gecombineerde strategieën		2,2

Bron: CBS Statline, bewerking GOC

© GOC 2021

10. Conjunctuurbeeld van ondernemers

In de conjunctuurenquête van het CBS wordt aan ondernemers een groot aantal vragen voorgelegd waaruit opgemaakt kan worden hoe zij de economische ontwikkelingen ervaren. Van een achttal onderwerpen presenteren wij in dit hoofdstuk deze meningen. Samen vormen ze een soort conjunctuurbeeld vanuit de ondernemers in de grafimediabranche.

Bij een aantal onderwerpen wordt ondernemers zowel gevraagd naar hun ervaring over de afgelopen periode als naar hun inschatting van de komende periode. Vaak gaat het daarbij over een kwartaal. Doordat deze vooruitblikken steeds weer gevolgd worden door constatering achteraf hebben we een analyse gemaakt van de mate waarin deze voorspellingen achteraf bleken te kloppen. Hieruit bleek dat de voorspelling meer samenhangt met de ervaring over het afgelopen kwartaal dan met een juiste inschatting van de komende periode (tabel 29). Daaruit kon de conclusie getrokken worden dat het presenteren van een reeks vooruitblikken minder zinvol is indien er ook constatering beschikbaar zijn die achteraf zijn gedaan. Daarom beperken we ons hier tot een tijdreeks van kwartalen over de jaren 2017 t/m 2020 uitsluitend op basis van door ondernemers achteraf geconstateerde ontwikkelingen.

We presenteren de gegevens in grafieken waarbij standaard negatieve ervaringen in rood onder de nul-lijn gepresenteerd worden en positieve ervaringen in groen boven de nul-lijn. Het antwoord stabiel, normaal of gelijk gebleven wordt als wit aan de bovenkant op de kolom gezet, maar dat hoeft niet altijd ook positief te zijn. Bijvoorbeeld gelijk gebleven met een slechte omzet is natuurlijk niet positief. Maar we kunnen dit niet verder uitsplitsen. Voor de interpretatie van de grafieken betekent dit dat vooral de hoogte van het rode gedeelte en het groene gedeelte als indicatoren van verslechtering en verbetering gezien moeten worden. De grootte van het witte gedeelte kan dan als 'geen verandering' gezien worden.

Onder elke grafiek wordt in een tabel de bijbehorende cijfers gepresenteerd waardoor de grafiek nog iets nauwkeuriger gelezen kan worden. Daarbij wordt bovendien een saldo gegeven van de toename minus de afname c.q. verbetering minus verslechtering. De acht onderwerpen waarover de ondernemers zich hebben uitgesproken zijn:

1. Productieverloop
2. Bezettingsgraad
3. Productiecapaciteit
4. Omzet
5. Orderontvangst
6. Belemmeringen
7. Concurrentiepositie
8. Economisch klimaat

Tabel 29. Mate van overeenkomst tussen prognose en constatering productieontwikkeling

	pmc *	afwijking prognose van werkelijkheid				
		constatering	veel te laag	te laag	ong. gelijk	te hoog
prognose						
- groei	0,202	35%	12%	11%	22%	19%
- stabiel	0,243	12%	19%	20%	21%	27%
- krimp	0,199	25%	22%	7%	16%	29%
- saldo	0,189	40%	9%	1%	13%	36%

Bron: berekening GOC over data CBS

© GOC 2021

waarnemingen N= 99; kwartalen 1994-kw4 t/m 2019-kw2

* Correlations (pmc)

Toelichting bij tabel 29

In de cultuurenquête van het CBS wordt aan ondernemers gevraagd hoe de ontwikkeling van de productie in het afgelopen kwartaal geweest is, en wat zij verwachten voor het komende kwartaal. Daarop zijn drie antwoorden mogelijk: productie is toegenomen (groei), productie is gelijk gebleven (stabiel) of de productie is afgenomen (krimp). Het percentage bedrijven met groei vermindert met het percentage met krimp geeft het saldo aan. Het saldo geeft dus een indicatie voor de ontwikkeling in een branche. Een positief saldo betekent dat meer bedrijven groeien dan krimpen in omzet, en een negatief saldo dat er meer bedrijven krimpen dan groeien.

Om de overeenkomst tussen de voorspelling te vergelijken met de achteraf geconstateerde werkelijkheid wordt een indruk verkregen van de betrouwbaarheid van deze collectieve voorspellingen. Voor een betrouwbare analyse is een groot aantal voorspellingen over 25 jaar x 4 kwartalen genomen. Dit leverde 99 meetmomenten (kwartalen) op waarover zowel voorspellingen als achteraf constateringen waren gedaan.

Deze cijfers zijn op twee manieren geanalyseerd. Enerzijds door hun lineaire verband te meten. Dit is gedaan met een productmoment-correlatie (pmc) tussen beide reeksen. Vervolgens zijn de verschillen gecodeerd in de mate van de afwijking van elke voorspelling met de daaropvolgende constatering.

Het resultaat van beide analyses is te zien in tabel 29. De *pmc-correlatie-analyse* geeft de sterkte van de lineaire samenhang aan tussen de reeks voorspellingen en de reeks waarnemingen. Bij het volledig ontbreken van een samenhang is de correlatie 0, bij een maximale samenhang (identiek) is de correlatie 1. Vanaf een correlatie 0,5 is sprake van een redelijke en vanaf 0,7 van een behoorlijke samenhang. De samenhang is bij elk type antwoord laag (<0,25). Dit betekent dat het saldo van de voorspellingen niet heel goed bruikbaar is voor een beeld van de productieontwikkeling in de branche.

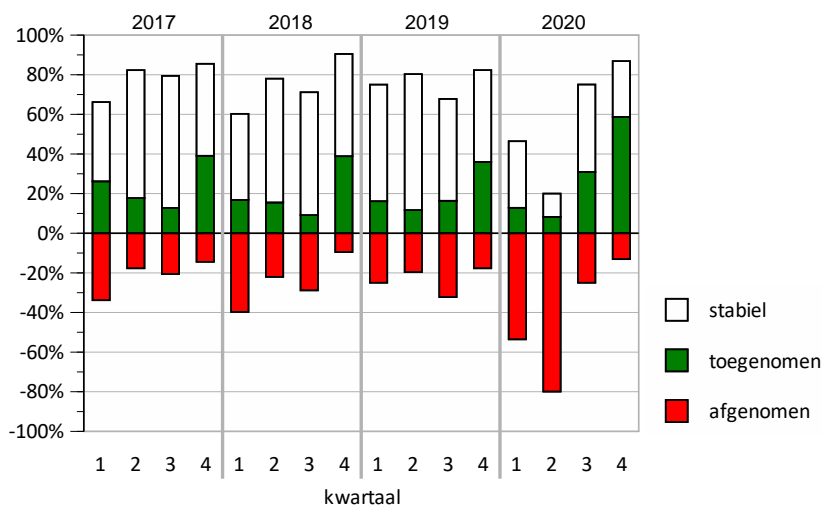
De analyse van de mate waarin voorspellingen afwijken van de werkelijkheid levert het beeld op dat voorspellingen vaak véél te hoog of juist véél te laag uitvallen ten opzichte van de werkelijkheid. Daarbij wordt groei vaker veel te laag ingeschat en stabiliteit en krimp vaker veel te hoog. Hierdoor valt tevens het saldo bij voorspellingen vaak té negatief of té positief uit.

Omdat het in deze economische rapportage niet gaat om een prognose van ondernemers over de toekomstige ontwikkelingen, maar om een achteraf constatering van ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden, is hier uitsluitend voor achteraf constateringen gekozen.

10.1 Productieverloop

Zoals we in grafiek 4 bij hoofdstuk 5 over de omzetontwikkeling kunnen zien verloopt de productie over de maanden van een jaar niet gelijkmatig maar in een redelijk vaststaand patroon met pieken en dalen, met in het laatste kwartaal een stijging van laag naar een piek in de omzet. Dit patroon zien we dan ook terug in de beleving van ondernemers over hun productieverloop in de afgelopen kwartalen. Het normale jaarlijkse patroon is dat het eerste kwartaal achterblijft en het laatste kwartaal piekt. Ondanks dat dit patroon bekend zal zijn bij ondernemers volgen zij in hun oordeel over het productieverloop niet de verwachting vanuit het patroon, maar de actuele ontwikkeling van hun productie. Het heeft dus niet zoveel zin om binnen één jaar de kwartalen met elkaar te gaan vergelijken. Om een juiste beoordeling te maken van de productieontwikkeling moet dus altijd de omzet tussen overeenkomstige kwartalen over meerdere jaren met elkaar vergeleken worden, in dit geval tussen 2020 met die in 2019, 2018 en 2017. Het eerste kwartaal laat namelijk altijd een terugval in productie zien ten opzichte van het laatste kwartaal van het voorgaande jaar, en het laatste kwartaal altijd een toename. Of de productie in een bepaald jaar daarvan afwijkt blijkt alleen door elk kwartaal overeenkomstig met eerdere jaren te vergelijken. Dan valt op dat het eerste kwartaal van 2020 veel slechter scoort dan het eerste kwartaal van elk van de voorgaande jaren. Het tweede kwartaal van 2020 gaat dan helemaal onderuit, terwijl het juist een verbetering te zien zou moeten geven. In 2020 treedt de verbetering pas in het derde kwartaal op. Het laatste kwartaal piekt in 2020 sterk, maar dat is overeenkomstig het standaardpatroon dat elk jaar plaatsvindt. Al met al levert dit een beeld op over 2020 waarbij het algemene patroon over het productieverloop in een jaar sterk afwijkt van het standaard patroon in eerdere jaren.

Grafiek 5. Oordeel ondernemers over productieverloop in kwartaal

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

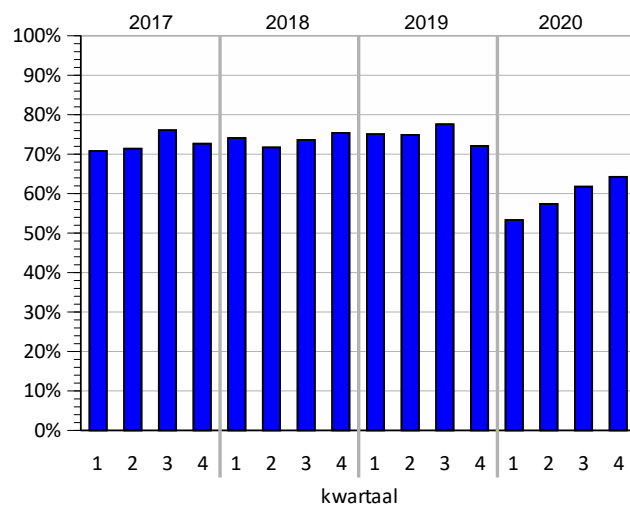
Grafiek 5 - Data

	kwartaal	afgenomen	toegenomen	stabiel	saldo
2017	1	-33,8%	26,2%	40,0%	-7,6%
	2	-17,7%	17,8%	64,5%	0,1%
	3	-20,6%	12,8%	66,7%	-7,8%
	4	-14,4%	39,1%	46,5%	24,7%
2018	1	-39,7%	16,9%	43,4%	-22,8%
	2	-22,0%	15,6%	62,5%	-6,4%
	3	-28,8%	9,2%	62,0%	-19,6%
	4	-9,5%	38,9%	51,6%	29,4%
2019	1	-25,0%	16,2%	58,8%	-8,8%
	2	-19,6%	11,7%	68,6%	-7,9%
	3	-32,2%	16,4%	51,4%	-15,8%
	4	-17,7%	36,1%	46,2%	18,4%
2020	1	-53,5%	12,9%	33,6%	-40,6%
	2	-79,9%	8,3%	11,7%	-71,6%
	3	-25,0%	31,0%	44,1%	6,0%
	4	-13,1%	58,7%	28,2%	45,6%

10.2 Bezettingsgraad

In het oordeel over de bezettingsgraad zien we dat 2020 eveneens een sterke verslechtering oplevert ten opzichte van voorgaande jaren. Vooral in het begin van de coronacrisis gaat de bezettingsgraad fors onderuit. Daarna treedt er enig herstel op maar blijft de bezettingsgraad ver onder het gebruikelijke niveau. Ondernemers kunnen hun productiecapaciteit uitbreiden en inkrimpen naar gelang ze verwachten dat er werk zal zijn. Daarvoor huren ze bijvoorbeeld tijdelijke werknemers in. Uit de cijfers blijkt dat de bezettingsgraad over de jaren 2007 t/m 2019 nogal laag in de 70% blijft hangen. Dit betekent dat veel ondernemers over het gehele jaar al te maken hebben met een structurele overcapaciteit in hun bedrijf. In 2020 zakt deze bezettingsgraad naar een absoluut dieptepunt, en is aan het eind van het jaar nog lang niet hersteld.

Grafiek 6. Oordeel ondernemers over bezettingsgraad in kwartaal

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

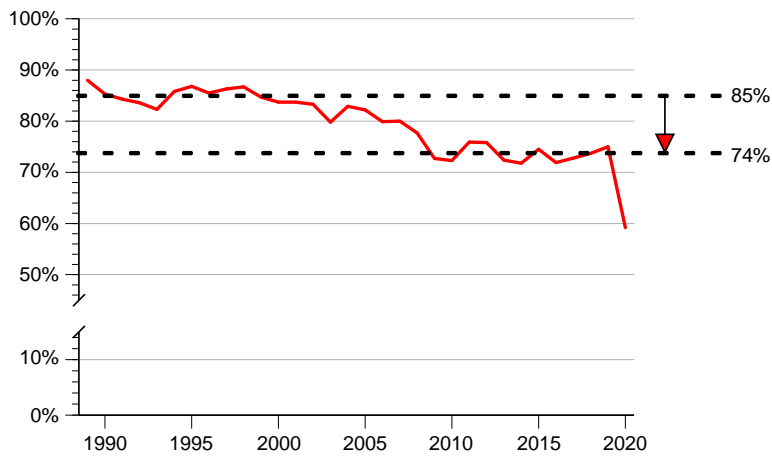
Grafiek 6 - Data

	kwartaal	bezettingsgraad
2017	1	70,8%
	2	71,4%
	3	76,1%
	4	72,7%
2018	1	74,1%
	2	71,7%
	3	73,6%
	4	75,4%
2019	1	75,1%
	2	74,9%
	3	77,6%
	4	72,1%
2020	1	53,3%
	2	57,4%
	3	61,8%
	4	64,3%

Structureel gedaalde bezettingsgraad

De bezettingsgraad is in de afgelopen twintig jaar sterk gedaald van gemiddeld 85% naar 74% (grafiek 7). Deze structurele daling heeft zich over een periode van tien jaar tussen 1999 en 2009 voltrokken. De reden dat de bezettingsgraad gedaald is heeft te maken met de structurele daling van de omzet in de branche in deze periode. De reden dat de bezettingsgraad vanaf 2009 zich op een lager niveau stabiliseert heeft te maken met de gevolgen van de economische crisis waardoor steeds meer bedrijven hun activiteiten beëindigden. Daardoor werd een deel van de productiecapaciteit uit de markt genomen. De inkrimping was echter niet groot genoeg om de bezettingsgraad naar het oude niveau te laten terugkeren. In 2020 gaat de bezettingsgraad door de coronacrisis sterk achteruit.

Grafiek 7. Ontwikkeling bezettingsgraad in afgelopen 30 jaar

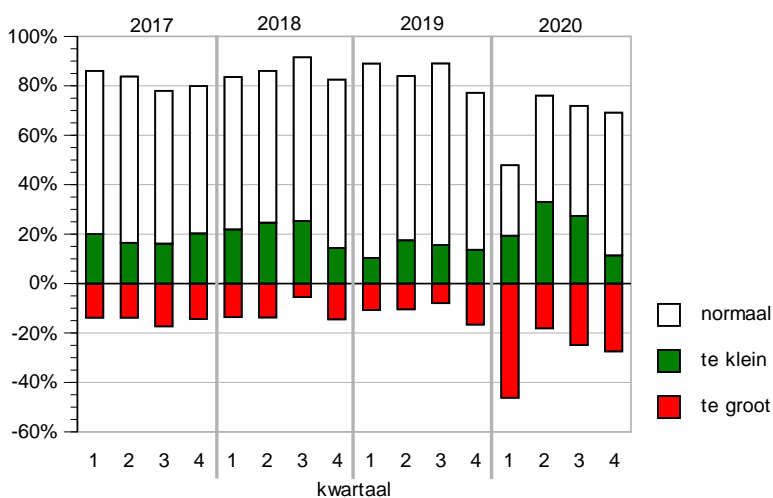

Bron: CBS, bewerking GOC/JT

10.3 Productiecapaciteit

Dat niet alle bedrijven te maken hebben met structurele overcapaciteit blijkt uit grafiek 6. We zien dat een deel van de bedrijven vindt dat ze een te kleine capaciteit hebben voor het (potentiële) orderpakket. Dat kan goed te maken hebben met de moeite om aan gekwalificeerd personeel te komen zoals we later zullen zien. Daarnaast zijn er ook redelijk wat bedrijven die vinden dat hun productiecapaciteit juist te groot is. Ook hier zien we weer de sterk negatieve terugval in 2020.

Grafiek 8. Oordeel ondernemers over productiecapaciteit in kwartaal

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

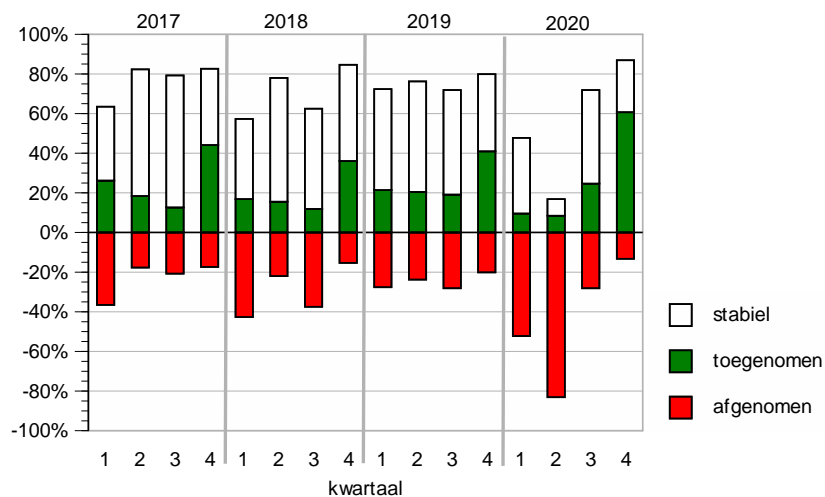
Grafiek 8 - Data

	kwartaal	te groot	te klein	normaal
2017	1	-13,8%	20,0%	66,1%
	2	-13,8%	16,5%	67,3%
	3	-17,3%	16,2%	61,8%
	4	-14,3%	20,3%	59,6%
2018	1	-13,6%	21,9%	61,7%
	2	-13,7%	24,7%	61,4%
	3	-5,5%	25,3%	66,3%
	4	-14,5%	14,4%	68,1%
2019	1	-10,7%	10,4%	78,6%
	2	-10,4%	17,5%	66,5%
	3	-7,9%	15,6%	73,5%
	4	-16,6%	13,7%	63,5%
2020	1	-46,2%	19,4%	28,5%
	2	-18,1%	33,0%	43,1%
	3	-24,9%	27,4%	44,5%
	4	-27,4%	11,4%	57,8%

10.4 Omzet

Dat de omzet in het tweede kwartaal van 2020 is opnieuw in grafiek 9 te zien. In de tweede helft van 2020 verbetert voor veel bedrijven de omzet. Het zegt nog niets over de mate waarin de omzet zich herstelt.

Grafiek 9. Oordeel ondernemers over omzet in kwartaal

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

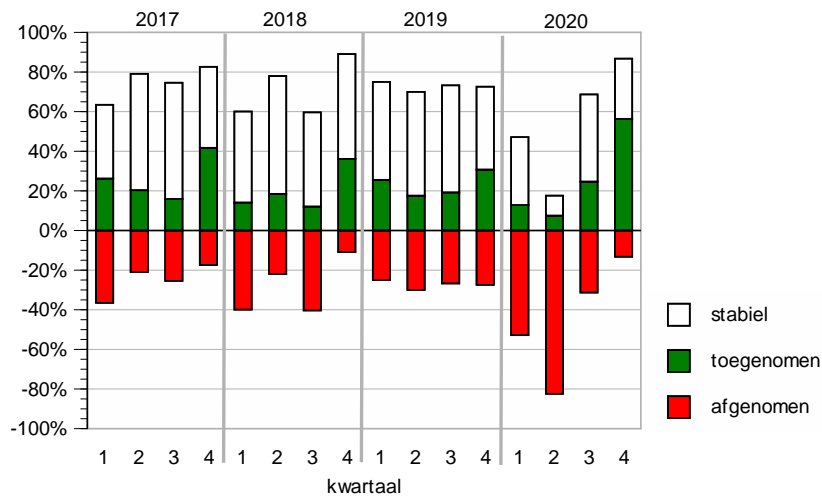
Grafiek 9 - Data

	kwartaal	afgenomen	toegenomen	stabil	saldo
2017	1	-36,5%	26,2%	37,3%	-10,3%
	2	-17,7%	18,4%	63,9%	0,7%
	3	-20,7%	12,7%	66,6%	-8,0%
	4	-17,3%	44,1%	38,6%	26,8%
2018	1	-42,7%	16,9%	40,4%	-25,8%
	2	-22,0%	15,6%	62,4%	-6,4%
	3	-37,5%	11,9%	50,6%	-25,6%
	4	-15,3%	36,1%	48,6%	20,8%
2019	1	-27,6%	21,4%	51,0%	-6,2%
	2	-23,7%	20,5%	55,8%	-3,2%
	3	-28,1%	19,1%	52,8%	-9,0%
	4	-20,1%	41,0%	38,9%	20,9%
2020	1	-52,2%	9,6%	38,2%	-42,6%
	2	-83,1%	8,5%	8,4%	-74,6%
	3	-28,1%	24,7%	47,2%	-3,4%
	4	-13,2%	60,7%	26,2%	47,5%

10.5 Orderontvangst

Ook bij de orderontvangst zien we een overeenkomstig beeld zoals bij de omzetontwikkeling in 2020 ontstaan. Veel bedrijven melden een terugval in de eerste helft van het jaar. In het tweede kwartaal wordt een nog verdere verslechtering ervaren, en in het derde en vierde jaar ervaren bedrijven een verbetering in de orderontvangst.

Grafiek 10. Oordeel ondernemers over waarde orderontvangst in kwartaal

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

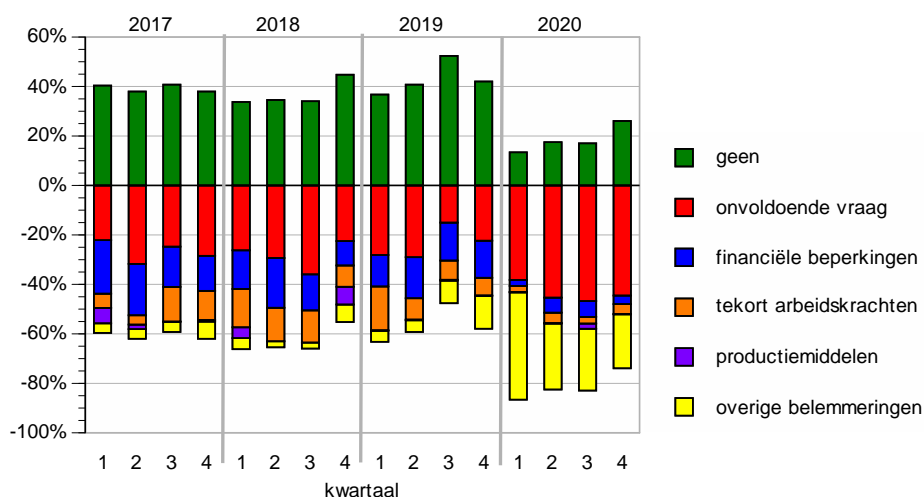
Grafiek 10 - Data

	kwartaal	afgenomen	toegenomen	stabil	saldo
2017	1	-36,5%	26,2%	37,3%	-10,3%
	2	-20,9%	20,4%	58,7%	-0,5%
	3	-25,4%	15,9%	58,7%	-9,5%
	4	-17,3%	41,8%	40,9%	24,5%
2018	1	-39,9%	14,1%	46,0%	-25,8%
	2	-22,0%	18,5%	59,5%	-3,5%
	3	-40,3%	12,1%	47,6%	-28,2%
	4	-10,9%	36,2%	52,9%	25,3%
2019	1	-25,0%	25,6%	49,4%	0,6%
	2	-30,0%	17,6%	52,4%	-12,4%
	3	-26,7%	19,3%	54,0%	-7,4%
	4	-27,4%	30,8%	41,8%	3,4%
2020	1	-52,8%	12,9%	34,3%	-39,9%
	2	-82,4%	7,5%	10,1%	-74,9%
	3	-31,3%	24,7%	44,0%	-6,6%
	4	-13,2%	56,4%	30,4%	43,2%

10.6 Belemmeringen

Het percentage bedrijven dat geen belemmeringen ervaart bij hun bedrijfsuitoefening is in 2020 sterk verminderd. Gemiddeld over de eerdere jaren ervaart zo'n 35% à 40% geen belemmeringen, dat is in 2020 gedaald tot onder 20%. Als belangrijkste belemmering wordt in 2020 onvoldoende vraag uit de markt genoemd, als tweede overige belemmeringen. Daaronder zullen vele bedrijven de lockdown-maatregelen van de overheid verstaan. Financiële beperkingen en tekort aan arbeidskrachten, die in eerdere jaren nog door een behoorlijk deel van de bedrijven als hun belangrijkste belemmering werd genoemd, spelen in 2020 nauwelijks nog een rol. Het tekort aan arbeidskrachten komt vanaf de tweede helft van 2017 op en blijft dan tot half 2019 redelijk stabiel. Het tekort aan arbeidskrachten heeft voornamelijk met de krapte op de arbeidsmarkt te maken in combinatie met de vergrijzing van het grafische personeelsbestand. Hierdoor ontstaan er meer vervangingsvacatures terwijl het aanbod van met name geschoold personeel zeer beperkt is. Tekort aan productiemiddelen vormt geen groot probleem omdat veel bedrijven met een overcapaciteit aan productiemiddelen te maken hebben.

Grafiek 11. Oordeel ondernemers over belangrijkste belemmering in kwartaal

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

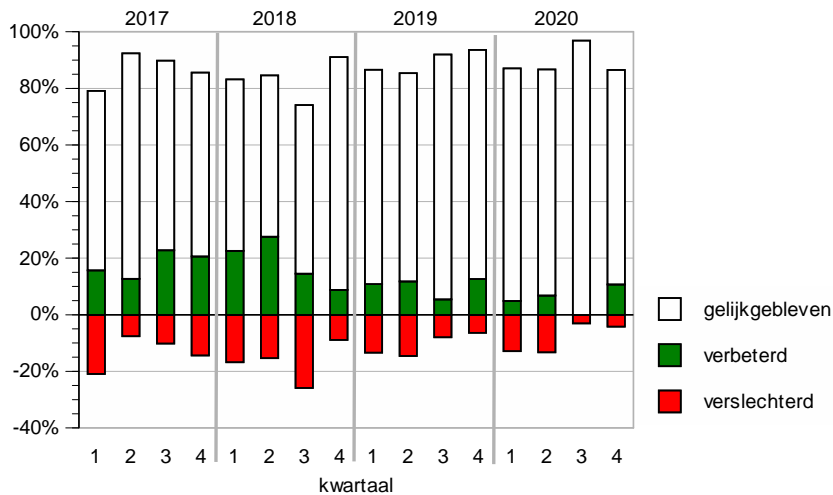
Grafiek 11 - Data

	kwartaal	geen	onvoldoende vraag	financiële beperkingen	tekort arbeidskrachten	productie-middelen	overige belemmeringen
2017	1	40,4%	-22,1%	-21,6%	-5,8%	-6,2%	-3,9%
	2	38,0%	-31,7%	-20,8%	-3,7%	-1,9%	-3,9%
	3	40,8%	-24,7%	-16,3%	-14,0%	-0,1%	-4,1%
	4	38,0%	-28,4%	-14,2%	-11,7%	-0,7%	-7,0%
2018	1	33,8%	-26,2%	-15,6%	-15,5%	-4,4%	-4,5%
	2	34,6%	-29,3%	-20,1%	-13,6%	0,0%	-2,4%
	3	34,1%	-35,9%	-14,6%	-13,0%	0,0%	-2,4%
	4	44,8%	-22,5%	-9,8%	-8,6%	-7,2%	-7,1%
2019	1	36,8%	-28,1%	-12,7%	-17,7%	-0,2%	-4,5%
	2	40,8%	-29,0%	-16,6%	-8,6%	-0,3%	-4,7%
	3	52,4%	-15,0%	-15,3%	-7,8%	-0,3%	-9,2%
	4	42,1%	-22,3%	-15,0%	-7,1%	-0,2%	-13,3%
2020	1	13,4%	-38,2%	-2,4%	-2,4%	-0,2%	-43,4%
	2	17,5%	-45,3%	-6,1%	-4,2%	-0,2%	-26,7%
	3	17,1%	-46,7%	-6,4%	-2,7%	-2,1%	-25,0%
	4	26,1%	-44,5%	-3,4%	-4,0%	-0,2%	-21,8%

10.7 Concurrentiepositie

In de tweede helft van 2019 zien we een verdere verbetering in de concurrentiepositie bij grafische bedrijven. Althans er zijn minder bedrijven die hun concurrentiepositie zien verslechteren. In 2020 slaat ook dit gevoel om in een verslechtering, ondanks dat de meeste grafische bedrijven door de coronamaatregelen met dezelfde vraaguitval worden geconfronteerd. In de tweede helft van 2020 treedt er geen verdere verslechtering op, terwijl in het vierde kwartaal meer bedrijven een verbetering in hun concurrentiepositie ervaren. Het positiever inschatten van de eigen concurrentiepositie betekent overigens nog niet dat bedrijven ook meer orders hebben binnengehaald. Het betekent alleen dat ze zekerder van hun eigen kwaliteiten en mogelijkheden zijn ten opzichte van hun concurrenten.

Grafiek 12. Oordeel ondernemers over concurrentiepositie in kwartaal

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

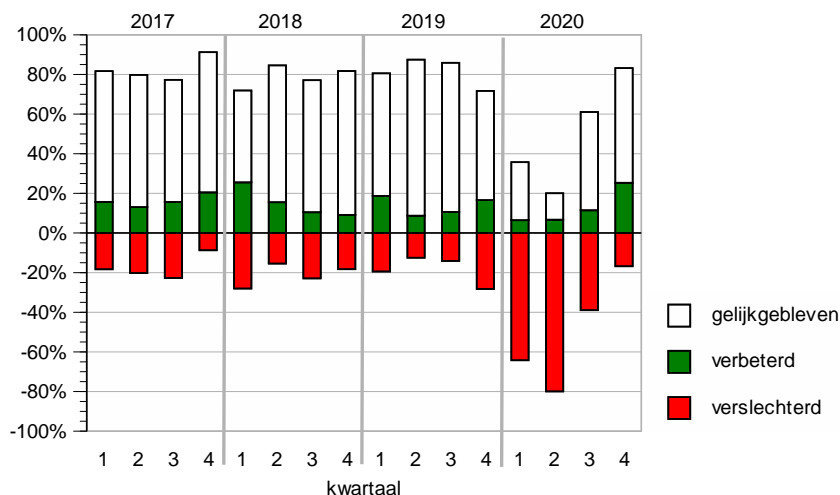
Grafiek 12 - Data

	kwartaal	verslechterd	verbeterd	gelijkgebleven	saldo
2017	1	-20,9%	15,7%	63,4%	-5,2%
	2	-7,6%	12,7%	79,7%	5,1%
	3	-10,2%	22,8%	67,0%	12,6%
	4	-14,4%	20,6%	65,0%	6,2%
2018	1	-16,8%	22,6%	60,6%	5,8%
	2	-15,4%	27,6%	57,0%	12,2%
	3	-25,9%	14,5%	59,6%	-11,4%
	4	-8,9%	8,8%	82,3%	-0,1%
2019	1	-13,4%	10,8%	75,8%	-2,6%
	2	-14,6%	11,8%	73,6%	-2,8%
	3	-8,0%	5,4%	86,6%	-2,6%
	4	-6,4%	12,6%	81,0%	6,2%
2020	1	-12,9%	4,9%	82,2%	-8,0%
	2	-13,3%	6,8%	79,9%	-6,5%
	3	-3,1%	0,0%	96,9%	-3,1%
	4	-4,2%	10,7%	75,8%	6,4%

10.8 Economisch klimaat

Al in het vierde kwartaal van 2019 ervaren meer grafische bedrijven een verslechtering van het economisch klimaat in Nederland. In 2020 verslechtert dit zeer sterk. Ook hier zien we het inmiddels bekende patroon van de coronacrisis in 2020 zich herhalen. Het derde kwartaal verbetert het economisch klimaat en in het vierde kwartaal zet deze verbetering zich voor een nog groter deel van de bedrijven door.

Grafiek 13. Oordeel ondernemers over economisch klimaat in kwartaal

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

Grafiek 13 - Data

	kwartaal	verslechterd	verbeterd	gelijkgebleven	saldo
2017	1	-18,3%	15,7%	66,0%	-2,6%
	2	-20,2%	13,1%	66,7%	-7,1%
	3	-22,7%	15,7%	61,6%	-7,0%
	4	-8,7%	20,5%	70,8%	11,8%
2018	1	-28,0%	25,6%	46,4%	-2,4%
	2	-15,4%	15,6%	69,0%	0,2%
	3	-22,9%	10,5%	66,6%	-12,4%
	4	-18,2%	9,2%	72,6%	-9,0%
2019	1	-19,4%	18,8%	61,8%	-0,6%
	2	-12,5%	8,8%	78,7%	-3,7%
	3	-14,1%	10,7%	75,2%	-3,4%
	4	-28,2%	16,6%	55,2%	-11,6%
2020	1	-64,2%	6,5%	29,3%	-57,7%
	2	-79,9%	6,8%	13,3%	-73,1%
	3	-38,9%	11,5%	49,6%	-27,4%
	4	-16,8%	25,4%	57,8%	8,6%

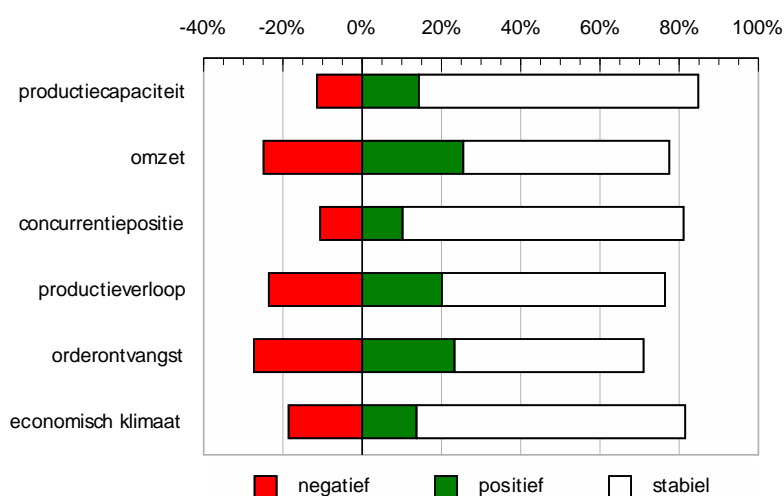
10.9 Totaalbeeld over 2019 en 2020

Van de 8 onderwerpen worden er 6 doorgerekend van kwartaalscores naar een jaarscore. Twee onderwerpen blijven daarbij buiten beschouwing, namelijk bezettingsgraad en belemmeringen. De bezettingsgraad is eerder al in grafiek 7 behandeld, en belemmeringen zijn op een andere wijze geregistreerd waardoor dit moeilijk onder één noemer met de andere onderwerpen te brengen is. De zes onderwerpen worden voor 2019 en voor 2020 apart in een grafiek samengebracht.

Totaalbeeld 2019

In grafiek 14 zijn de onderwerpen gerangschikt op basis van het saldo tussen verbetering minus verslechtering. De rangorde in de grafiek is van boven naar beneden van meest positief saldo naar meest negatief saldo. Het saldo is in de onderstaande tabel af te lezen. Slechts twee van de zes aspecten behalen een positief saldo: een verbetering van de benutting van de productiecapaciteit en een lichte verbetering van de omzet in 2019. De overige vier aspecten hebben een negatief saldo. Dat wil zeggen dat méér bedrijven een verslechtering ervaren dan een verbetering. Het meest negatieve saldo wordt bereikt bij de ontwikkeling van het economisch klimaat en de orderontvangst. Deze hangen uiteraard samen. Ook ervaart men een verslechtering in 2019 van het productieverloop en de concurrentiepositie.

Grafiek 14. Oordeel ondernemers over bedrijfsontwikkeling in 2019 op 6 aspecten

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

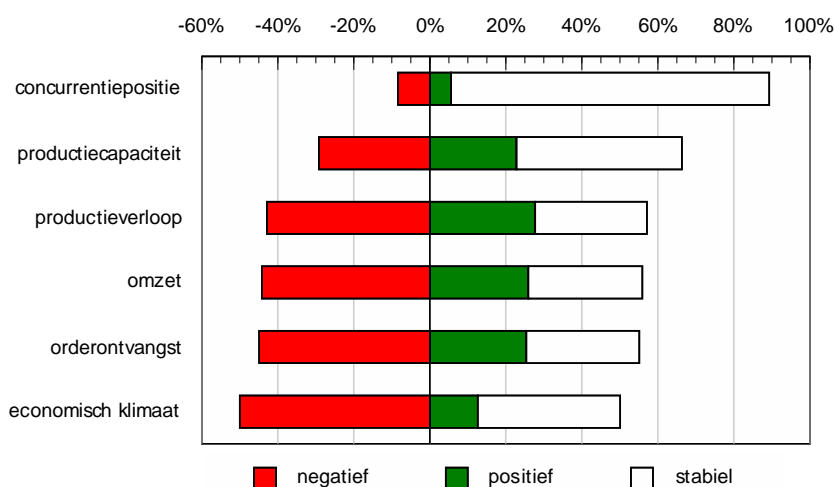
Grafiek 14 - Data

Grafiek	Item	verslechterd	verbeterd	gelijkgebleven	saldo
7	productiecapaciteit	-11,4%	14,3%	70,5%	2,9%
8	omzet	-24,9%	25,5%	52,0%	0,6%
11	concurrentiepositie	-10,6%	10,2%	70,9%	-0,5%
4	productieverloop	-23,6%	20,1%	56,3%	-3,5%
9	orderontvangst	-27,3%	23,3%	47,7%	-4,0%
12	economisch klimaat	-18,6%	13,7%	67,8%	-4,8%

Totaalbeeld 2020

De zes aspecten van de economische ontwikkeling in de grafimediabranche over 2020 zijn weergegeven in grafiek 15. Over 2020 heeft geen enkel van de zes onderwerpen een positief saldo, er zijn dus steeds meer bedrijven die een negatieve tegenover een positieve ontwikkeling ervaren. Minst negatief zijn bedrijven over de ontwikkeling van hun concurrentiepositie. Daar ervaart 84% geen verandering. Het meest negatief zijn bedrijven over het economisch klimaat. Dat hangt uiteraard sterk samen met de coronacrisis, maar ook al in het laatste kwartaal van 2019 werd door een groter deel van de bedrijven een verslechtering van het economisch klimaat ervaren. De andere onderwerpen hangen sterk samen met de verslechtering van het economisch klimaat in 2020.

Grafiek 15. Oordeel ondernemers over bedrijfsontwikkeling in 2020 op 6 aspecten

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

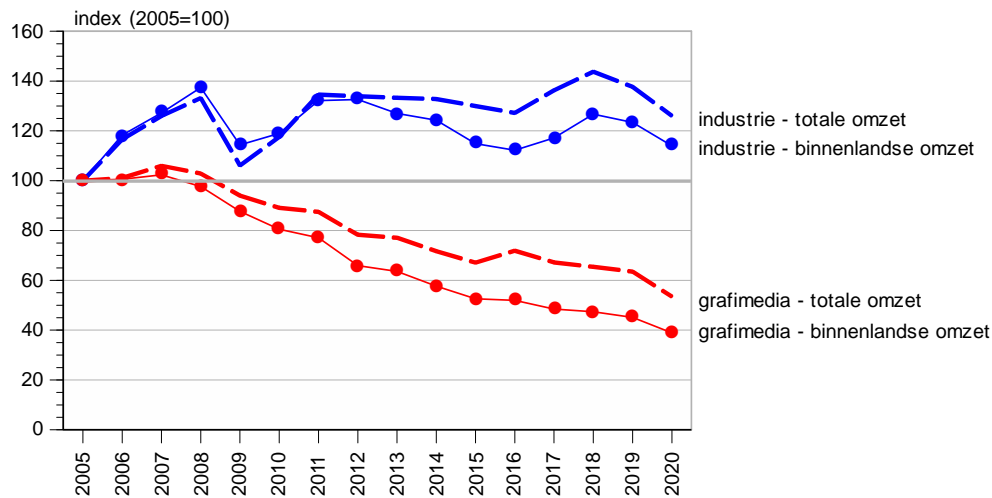
Grafiek 15 - Data

Grafiek	Item	verslechterd	verbeterd	gelijkgebleven	saldo
11	concurrentiepositie	-8,4%	5,6%	83,7%	-2,8%
7	productiecapaciteit	-29,2%	22,8%	43,5%	-6,4%
4	productieverloop	-42,9%	27,7%	29,4%	-15,2%
8	omzet	-44,2%	25,9%	30,0%	-18,3%
9	orderontvangst	-44,9%	25,4%	29,7%	-19,6%
12	economisch klimaat	-50,0%	12,6%	37,5%	-37,4%

10.10 Ontwikkeling van de omzet en het economisch klimaat in de grafimediabranche vergeleken met de totale industrie

In grafiek 16 wordt de ontwikkeling van de omzet van de grafimediabranche vergeleken met de omzet in de gehele industrie. Daaruit blijkt dat de industrie beter profiteert van de opleving van de economie en daardoor niet verder wegzakt, zoals dit wel gebeurt binnen de grafimediabranche. Zowel voor de industrie als geheel als voor de grafimediabranche geldt dat de export zich beter ontwikkelt dan de omzet op de binnenlandse markt. In de afgelopen jaren 2017 en 2018 zien we dat de industrie zich nog krachtig herstelt, zowel qua export als afzet op de binnenlandse markt, terwijl de grafimediabranche in beide opzichten het dan al slechter is gaan doen. Vanaf 2019 zien we dat de omzetontwikkeling in de totale industrie weer gaat teruglopen. Bij de grafimediabranche zet de neergaande trend qua omzetontwikkeling zich verder door.

Grafiek 16. Ontwikkeling van de omzet in de industrie en de grafimediabranche

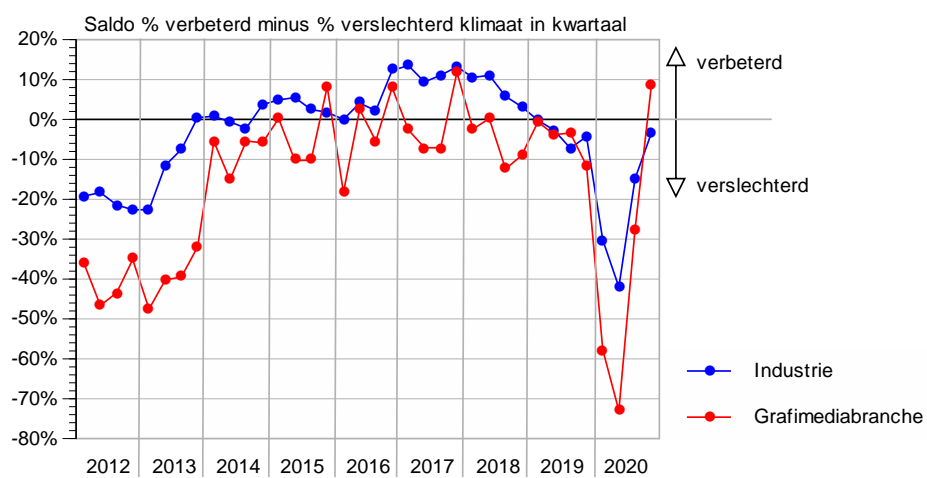

Bron: CBS, bewerking GOC/JT

In grafiek 17 wordt het saldo van verbetering minus verslechtering van het economisch klimaat in de grafimediabranche vergeleken met de totale industrie. Eind 2013 ervaren voor het eerst na de economische crisis weer meer bedrijven in de industrie een verbetering dan een verslechtering van het economisch klimaat. En dit positieve beeld houdt aan tot begin 2019. In 2019 wordt het saldo weer negatief, en in 2020 sterk negatief.

Deze trend is voor de grafimediabranche eveneens zichtbaar, maar veel minder positief dan in de totale industrie. Bijna nergens wordt het saldo positief, het schommelt wel rond de nul-lijn. Dit betekent dat er evenveel bedrijven zijn die een verbetering ervaren ten opzichte van bedrijven die een verslechtering ervaren. Over de gehele tijdreeks zijn de grafische bedrijven negatiever over het economisch klimaat, en dit geldt noch eens versterkt voor de gevolgen van de coronacrisis in 2020.

Grafiek 17. Economisch klimaat in de industrie en de grafimediabranche

Bron: CBS Conjunctuurenquête, bewerking GOC/JT

a&ofondsgrafmediabranche

A&O Fonds Grafmediabranche

Boeingavenue 209, 1119 PD • Schiphol-Rijk

t (0318) 53 91 99 • f (0318) 52 99 69

www.aenofondsgrafmedia.nl